

תרבות העידן החדש

מתקשרת, הילרית ושמאן נפגשים אצל הרב:
היהדו(יו)ת הישראלי(ו)ת בעידן החדש

מריאנה רוח־מדבר

פתח דבר

בשנים האחרונות מעגלים קטנים של שמאנים, נאו־פגנים, מכשפות ופמיניסטיות מתכנסים לטקסי ריפוי באתרים מקודשים עתיקים ברחבי הארץ; מודעות עצמית, פסיכותרפיה ושיטות ריפוי אלטרנטיביות חוברות למסורות יהודיות עתיקות כדי ליצור אלטרנטיבות ברוח 'טבעית' ו'הוליסטית'; ברחבי המדינה צצה גאוגרפיה אלטרנטיבית של ערים וכפרים המוקמים אד־הוק לחגיגה רוחנית אלטרנטיבית של חג זה או אחר – ובכל אחד מהם בין מאות לעשרות אלפים החוגגים את החג אחרת; תרמילאים שבורחים מהישראלי ומהמוכר ומחפשים אופק מבטיח והוויי זר ואקזוטי במזרח הרחוק מוצאים את עצמם בסופו של דבר מחברים בין המדיטציה, אמנות הלחימה או התוכנות הבודהיסטיות ובין המסורת היהודית. בזירות רבות אנו עדים לברית אמיצה בין התופעה הרחבה והמעורפלת למדי המכונה 'ניו אייג' (או 'העידן החדש') ובין היהדות ביצירה רוחנית תוססת.

תקשור עם דבורה הנביאה, ריפוי בשופר, קואצ'ינג יהודי, טנטרה בהשראת האר"י, הילינג 'אור החיים', שמאניזם עברי, יוגה 'אופנים', שיאצו קבלי, ויפאסנה יהודית – האם שדה זה הוא המשך טבעי ולגיטימי של המסורת היהודית? דעה רווחת בישראל כיום היא כי מדובר בתופעות לא 'אותנטיות', שהן אנכרוניזם מגוחך, סילוף של המסורת היהודית, ולעתים אף סכנה להמשכיות היהדות.¹ השערה רווחת היא כי תופעות כאלה זניחות במפת היהדות העכשווית וכי הן תוצאה של בורות או שרלטנות. לפיכך לכאורה אין בהן גורם משיכה של ממש להמוני בית ישראל, הנמנים עם הקטגוריות הרווחות בחברה הישראלית – לא למסורתיות המחויבים למסורת היהודית בצורתה ה'אותנטית' כפי שחונכו על ברכיה על ידי בני הדורות הקודמים במשפחתם, לא לדתיים אורתודוקסים הסמוכים על שולחנם

1 לביקורות וקולות של חשש מעין אלה ראו סביב הערה 15 בתוך: Marianna Ruah-Midbar, 'Current Jewish Spiritualities in Israel: A New Age', *Modern Judaism – A Journal of Jewish Ideas and Experience*, 32, 1 (February 2012), pp. 102-124

של 'מומחי' המסורת ופסיקת ההלכה, לא לחילונים² האדישים לעשייה ולמחשבה דתיות (למעט המינימום הנובע מהרגלים או מהזדהות לאומית). ממערך הקטגוריות הדתיות המקובל בישראל עולה לכאורה המסקנה כי רק תמימות, בורות, סטייה חברתית או תקלה אחרת עשויות להוביל להזדהות עם תופעות אלה או להנהגתן.

מאמר זה כופר בהנחה שהתופעות הללו שוליות ואינן אטרקטיביות עבור ציבורים נרחבים, ובהמשכו תוצג סקירה של המגוון וההיקף הנרחב של התופעה, ותידון מידת הפלוסביליות וההשפעה שלה בציבורים נרחבים בישראל. הסקירה תדגים כיצד הוליד המפגש עם הניו אייג' חיות ותכונה דתית-רוחנית יצירתית נועזת בזירה היהודית-ישראלית. בהמשך לכך אציג כיצד המפגש בין יהדות לנוו אייג' חותר בעצמה תחת הנחות וקטגוריות מקובלות בשיח הישראלי³ בנוגע לזהות ולמסורת. חתרנות זו נשענת כמובן על קולות גוברים של ערעור וביקורת אשר למפת הזהויות הדתיות בישראל,⁴ ואף מלווה בהצעת חלופות (על דרך החיוב) נועזות לחלוקות ולקטגוריות המקובלות. הזירה הניו-אייג'ית היהודית-ישראלית מתגברת על המגבלה החמורה שהוטלה בידי המונופול המקובל של האורתודוקסיה (המקובל על חילונים ועל דתיים כאחד)⁵ על כיוונים אפשריים של תהליכי המצאת המסורת היהודית. מלבד ויכוח תאורטי או שיח אליטיסטי, הניו אייג' היהודי-ישראלי מגלם התחדשות יצירתית של מסורת ישראל דה-פקטו בציבור הרחב⁶ (למשל 'בדמות' מסרים המתקבלים בהתגלויות, דהיינו תקשורים). טענות אלה מובילות, מטבע הדברים, לבעייתיות של שאלת ה'אותנטיות' של תופעות הניו אייג' היהודי-ישראלי ולהארת האינטרסים ויחסי הכוח המעוררים שאלה זו או משתיקים

2 השימוש במונח 'חילוני' במאמר זה סובל מכל המגרעות והקשיים המאפיינים אותו בשימושי הרווחים בשיח הציבורי והמחקרי, ולא כאן המקום להרחיב בעניין. לכן אבהיר כי השימוש במונח במאמר זה הוא במובנו הסוציולוגי-ישראלי. בכמה מהמקרים, כשהשימוש צורם במיוחד, נעזרתי במירכאות. לדיון נוסף ראו: אדם קלין אורון ומריאנה רוח-מרבר, 'חילוני להלכה, רליגיוזי למעשה: יחס הניו אייג' הישראלי להלכה', סוציולוגיה ישראלית, יב, 1 (2010), עמ' 57-81 (ובייחוד עמ' 59-61, 76). ראו גם: נעמה אזולאי, "עברים אנו ואת ליבנו נעבוד": תנועת ההתחדשות היהודית במרחב החילוני בישראל, עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 2010.

3 השיח הישראלי לענייננו הוא תמהיל של זה המשתקף בקרב אליטות ישראליות (ובכללן האקדמיה), השיח הציבורי והעממי.

4 ראו למשל: יוסי יונה ויהודה גודמן (עורכים), מערבולת הזהויות: דיון ביקורתי בדתיות ובחילוניות בישראל, מכון ון ליר, ירושלים 2004.

5 Eliezer Schweid, 'Judaism in Israeli Culture', *Israel Affairs*, 4, 3-4 (1998), pp. 9-28
6 יש הרואים בניו אייג' תופעה 'עממית', כגון פורמן (Robert K.C. Forman, *Grassroots Spirituality: What It Is, Why It Is Here, Where It Is Going*, Imprint Academic, Thorverton, UK 2004). אחרים מדגישים את הפן האליטיסטי של הניו אייג' (למשל אסף ליבוביץ', "מסורתיים רחניים" בישראל: התפתחותה של זהות מסורתית אקטיבית בחברה הישראלית בימינו', עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים 2010). בדרך כלל חוקרים מציינים את הניו אייג' כמורכב בעיקרו מהמעמד הבינוני והבינוני-גבוה, מבחינת השכלה והכנסה (להלן הערה 14).

אותה. למעשה, אציע התבוננות חדשה במפת הדרכים ביהדות (י) (ת העכשווי (1) ת בישראל, כזו שתכלול גם שרטוט ואפיון של המגמות שהניו אייג' היהודי-ישראלי מגלם, מוביל אותן ומשתתף בהן – מגמות שלרוב נשמטות⁷ מן הדיון הציבורי והאקדמי על אודות מפת הזהויות והזרמים היהודיים.

אחרי הקדמה זו על הזירה הלוקלית ינוע המאמר מהזירה הגלובלית (שהיא רקע לדיוננו) אל הגלוקלית: אפתח בתיאור בסיסי של מאפייני רוחניות הניו אייג' הגלובלית – שלל התופעות המאכלסות זירה זו, הזמן והמקום שתופעות אלה צצות בהם על פני השטח ומתפתחות, המבנה הארגוני של הניו אייג' והיבטים סוציולוגיים אחדים שלו, וכן אפיון של האמונות, הערכים והפרקטיקות של חסידי התנועה. מאחר שבישראל מתקיימת גרסה גלוקלית של הניו אייג', לאחר הערות מקדימות על אודות שאלות של מפגש בין הגלובלי ללוקלי טובא סקירה (לא ממצה כמובן) של מגוון התופעות הרחב של מפגשים ומיזוגים יצירתיים בין שני העולמות: ניו אייג' והיהדות (י) (ת הישראלי (1) ת.⁸ סקירה זו תוביל לסיכום ומסקנות: אצביע על קווי אופי, תכנים וערכים בולטים של השדה החדש, אברר מה קורה ל'יהדות' במפגש עם הניו אייג', אתייחס לשאלת ה'אותנטיות' של תופעות אלה, אסרטט כמה מגמות וכיוונים של התפתחות בזירת המפגש בין יהדות לניו אייג', ואהרהר בהשלכותיהם לזירה הרחבה יותר של מפת הזהויות (י) (ת היהודי (1) ת בישראל כיום.

1. ניו אייג' בזירה הגלובלית

א. הגדרות, התגלמויות ותיחום של הניו אייג'

מהו הניו אייג'? זוהי תופעה חמקמקה – האם מדובר בדת או ברוחניות, בתנועה או ברשת? פתרון נוח הוא לראות בו תרבות.⁹ גם רגע הופעת הניו אייג' אינו ברור, אולם מוסכם כי בסוף שנות השבעים של המאה ה-20 היתה תנועה מגובשת שזוהתה הן על ידי אחרים, ואף היתה מודעת לעצמה, כ'ניו אייג'.'¹⁰ תופעות רבות בישרו את זריחת 'העידן החדש', ויש הרואים בהן שורשים מובהקים של התנועה – מההיפים של שנות השישים, עבור בתנועה התאוסופית של סוף המאה ה-19, עד תרבויות שבטיות עתיקות מסיביר

7 בעניין זה ראו: רוח־מדבר (לעיל הערה 1), ובייחוד עמ' 105, 115-116.

8 השימוש בסוגריים אלה במאמר נועד להדגיש את ריבוי הזהויות היהודיות במקום שמקובלת ההנחה כי יש אופציית זהות דתית אמתית אחת בלבד (ובהתאם – יהדות אמתית אחת בלבד), אופציה בלעדית המולידה דואליות של זהויות – חילונית ודתית או רצף – מהאונטית-אמתית אל המתכחשת-המוטעית-המזויפת.

9 ראו להלן הערות 15-21, וכן: מריאנה רוח־מדבר, 'תרבות העידן החדש בישראל – מבוא מתודולוגי ו'הרשת הרעיונית'', עבודת דוקטור, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן 2006, עמ' 20 ואילך.

10 Wouter J. Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture: Esotericism in the Mirror of Secular Thought*, Brill, Netherlands 1998, ch. 16

ועד דרום אמריקה. מאפיין מובהק של הניו אייג' הוא אקלקטיות, שבתוכה מתקיים חיבור רעיוני וחברתי בין מגוון רחב של מקורות, זרמים ותופעות: הערצת תורות ופרקטיקות מן המזרח הרחוק – ממדיטציות בודהיסטיות עד עיצוב ברוח הפנג שווי, מדיקור סיני עד מסעות בטיבת; תנועת הפוטנציאל האנושי ופסיכותרפיות אלטרנטיביות מן הענף של הפסיכולוגיה ההומניסטית והטרנספרסונלית; תורות סוד מדתות שונות (כגון קבלה וצופיות) ושילוב סינקרטיסטי בין דתות; פרקטיקות אזוטיות שונות, כגון שימוש בקלפי טארוט ובקריסטלים; מגוון שיטות של רפואה אלטרנטיבית ומשלימה (עתיקות וחדשות, מזרחיות ומערביות); שמאניזם ומגוון תרבויות ילידיות; פמיניזם רוחני; תקשור עם ישויות על-טבעיות ויצירת קשר עם חוצנים; וזוהי רשימה חלקית ביותר.

הניו אייג' כרוחניות גלובלית הופיע בשנות השבעים בעיקר בעולם המערבי, דהיינו במערב אירופה ובארצות הברית,¹¹ אם כי חוקרים מזהים גם מופעים וגרסאות שלו ברחבי העולם כולו – באוסטרליה, ביפן, ואפילו באפריקה.¹² מובן שבכל מדינה הניו אייג' מקבל אופי שונה ומתגלם בצורות שונות,¹³ ובהמשך המאמר אבקש כמוכח להתמקד במופעי היהודיים-ישראלים. הרוחניות הזאת, בהיותה רוחניות מערבית ליברלית, האופיינית לחברות פוסט-תעשייתיות, מצליחה בייחוד באותם מגזרים המזוהים עם המערב הליברלי – אנשים (רובם נשים) משכילים ומבוססים כלכלית, מכל הגילים.¹⁴

כיצד הניו אייג' מתפשט ממקום למקום? מי מוביל את התפתחותו? מי קובע את מידת הגמישות של הווריאציות על הניו אייג' ומהי הליכה המייצגת את הניו אייג'? שאלות מפתח אלה יקבלו מענה עקיף ומורכב דרך המטפורות השונות שהוצעו לתיאור הניו אייג' במחקר, כגון רשת חברתית,¹⁵ במודל¹⁶, SPIN תנועה,¹⁷ ביטוי של דת

11 Wouter J. Hanegraaff, 'New Age Religion', in: Linda Woodhead, Paul Fletcher, Hiroko Kawanami & David Smith (eds.), *Religions in the Modern World – Traditions and Transformations*, Routledge, New York 2002, pp. 249-263

12 Mikael Rothstein (ed.), *New Age Religion and Globalization*, Aarhus University Press, Denmark 2001; James R. Lewis & J. Gordon Melton (eds.), *Perspectives on the New Age*, State University of New York Press, Albany 1992
וכן למשל פרקים 16 עד 19 באסופה.

13 Peter Beyer, 'Globalisation and the Religion of Nature', in: Joanne Pearson, Richard H. Roberts and Geoffrey Samuel (eds.), *Nature Religion Today – Paganism in the Modern World*, Edinburgh University Press, Edinburgh 1998, pp. 11-21

14 Daren Kemp, *New Age – A Guide (Alternative Spiritualities from Aquarian Conspiracy to Next Age)*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2004, p. 114

15 Dominic Corrywright, 'Network Spirituality: The Schumacher-Resurgence-Kumar Nexus', *Journal of Contemporary Religion*, 19, 3 (2004), pp. 311-327

16 Michael York, *The Emerging Network: A Sociology of the New Age and Neo-pagan Movements*, Rowman and Littlefield, Lanham, MD 1995

17 Paul Heelas, *The New Age Movement: The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*, Blackwell, Oxford 1996

פופולרית, ¹⁸ רוחניות עממית (Grassroots Spirituality) ¹⁹ או רשת רעיונית. ²⁰ דימויים אלה מבקשים להצביע על האופי המבוזר והלא מאורגן של רוחניות זו, הצומחת 'מלמטה', ללא גורם מרכזי (או גורמים מרכזיים) המממן, מארגן, דוחף או מווסת את פעילותה, והמתגלמת בפעילות היפר־אינדיבידואליסטית ובתצורות קהילתיות דינמיות לא יציבות. מאפיין זה הביא רבים מהמשקיפים ומהמבקרים לתאר את הרושם הראשוני מהניו אייג' 'הודג'־פודג', 'מיש־מש' או בליל אפנות לא לכיד. ²¹

ב. מאפיינים, ערכים ואמונות

והנה, למרות המבנה המבוזר, האופי האקלקטי והיעדר הארגון והפיקוח, אפשר להבחין בקווי אופי מובהקים המייחדים את רוחניות הניו אייג'. האופי הלא ממוסד שלה למשל מצביע לא רק (על דרך השלילה) על היעדר ממסד, אלא גם (על דרך החיוב) על ערך בולט ברוחניות זו – התנגדות לממסד. התנגדות זו מתבטאת בהתארגנות אלטרנטיבית של קהילות, קומונות או שבטים, כמעגלי מודעות המכוונים להעצמה של פרטים תוך כדי טיפוח סמכותם העצמית והצבעה על משאבים הזמינים להם, בפיתוח תורות אלטרנטיביות למסורות של הזרם המרכזי, ביצירת מודלים חלופיים לממסד הרפואי או החינוכי, וכולי. ²² מלבד אפיון זה, ערכים, אמונות, פרקטיקות, טקסים ומילות מפתח מתבלטים כסימני היכר מובהקים של הניו אייג'. לא כאן המקום לפרוס את המגוון הרחב של הללו, וגם לא נוכל לעמוד על עומק הסכך המחבר ביניהם ועל האופן האינטואיטיבי שקישורים אלה נחוויים על ידי חסידי הניו אייג'. ²³ אציין רק ערכים מרכזיים אחדים; אלה ישמשו בסיס לזיהוי הפן הניו־אייג'י של התופעות שאתייחס אליהן בלב המאמר (הרחבה נוספת על אודות מאפיינים ניו־אייג'יים תבוא בהמשך הדברים, לפי הצורך, ובייחוד בפרק 4 א, העוסק במאפיינים של הניו אייג' היהודי־ישראלי).

Steven Sutcliffe, 'Category Formation and the History of "New Age"', *Culture and Religion*, 4, 1 (2003), pp. 5-29

Forman, *Grassroots Spirituality* 19

רוח־מדבר, 'תרבות העידן החדש בישראל'.

Heelas, *The New Age Movement*, p. 2; ראו גם: יוסף דן, אפוקליפסה אז ועכשיו, משכל, תל אביב 2000, עמ' 337 ואילך. 21

כמוכן, גם בתרבות אנטי־מסדית שכזו, המעצימה את הפרט ומבקרת את הממסד, טמונים פחים ופרדוקסים, מתהליכים של התמסדות בקבוצות, ארגונים וקהילות, ועד דרכים להפעלת כוח מוסווה נגד פרטים שאינם נשמעים להביטוס הניו־אייג'י, כגון שימוש בשיח ממושטר או פרקטיקות של תגמול לצד סנקציה חברתית במסגרות קבוצתיות וקהילתיות. מלבד זאת, גוף מחקר מתרחב מצביע על התמזגות בפועל של הניו אייג' אל תוך ממסדי הזרם המרכזי, הגוברת במערב משנות השמונים של המאה ה־20 (ראו למשל: Heelas, *The New Age Movement*, pp. 60-66, 90-100).

רוח־מדבר, 'תרבות העידן החדש בישראל', למשל עמ' 237-240. 23

אגולל להלן גרסה אפשרית אחת, חלקית ומקוצרת, של הסיפור הניו-אייגי, שכמובן בכל מופע שלו היא נראית שונה מעט ומתבטאת באופנים אחרים ועם דגשים והעמקות ופיתוחים שונים. אם כן, כך נראית גרסה של השיח האמי: השקפת הניו אייג' היא פרניאליסטית, שלפיה לכל הדתות יש גרעין אמת משותף עתיק, וממנו נובעים קווי הדמיון הרבים ביניהן, אלא שדתות אחדות סטו מדרך האמת והתרחקו מאמת זו מסיבות שונות. דוגמה למרחק גדול מאוד מאמת זו מייצגות הדתות הממסדיות בצורתן המערבית המודרנית, ואילו דוגמה לשימור מוצלח של אותו גרעין אמת מצויה בדתות ובתרבויות הרחוקות מהמערב המודרני, למשל הבודהיזם או השמאנים האינדיאני. לכן, למרות העניין העקרוני בתכנים רוחניים ובחוויות דתיות, ניו-אייג'רים סולדים מהממסד הדתי, שסילף לדעתם את הדת, הרחיק את הפרטים מהתכנים המשמעותיים, והסתיר אמתות רוחניות לטובת ביצור מעמד פקידיו הבכירים על חשבון החלשת הפרטים.

כך למשל הדגש המסורתי על חטא ואשמה, ההתנגדות לעצמה, הסתרת ידע אוטורי על אודות טכניקות ליצירת קשר ישיר עם האלוהות, האיסורים על הנאות מיניות, הצגת דתות אחרות כשקריות – כל אלה נחשבים ביטויים לסילוף של גרעין האמת. ההיסטוריוגרפיה האמית מספרת כיצד השתמרו התורות המקוריות כתורות סוד בידי קבוצות קטנות, שהממסד הדתי (בדתות ובזמנים שונים) רדף ודיכא. גם רדיפת המכשפות בידי האינקוויזיציה נתפסת כדוגמה לכך, ונשים נתפסות כמגור שהממסד הדתי דיכא בשל העצמה המיוחדת הטמונה בו, תוך כדי סילוף האמת הדתית המקורית שיש בה פוטנציאל להעצמת פרטים (ובעיקר נשים) ולערעור כוחו של הממסד. כחלק מתפיסה מהותנית ומעריצה של נשים, מיוחס להן מגוון תכונות הנתפסות רצויות – מיניות משוחררת, סנכרון עם הטבע, גישה תהליכית (להבדיל מממוקדת מטרה), אינטואיציה, יכולת הכלה, כושר לחוויה וביטוי רגשיים, גמישות ונכונות להתמודדות עם שינויים, תקשורת טובה, נטייה ליצירת מבנה חברתי שוויוני (להבדיל מהיררכי), השכנת פיוס ושלוש ועוד.

כמו העוינות לממסד הדתי, הניו אייג' חשדן גם כלפי ממסדים וסמכויות אחרים (הורים, מורים, פוליטיקאים וכולי) והוא מבקש להעצים את הפרט, את סמכותו העצמית, את יחסו הישיר לאלוהות ואף את האלוהות הטמונה בו, שאינה באה לידי ביטוי מלא. התנועה הפוטנציאל האנושי היא דוגמה מובהקת של מאמץ לחשוף ולתרגל – באמצעות יצירת שלל טכניקות ותורות המשלבות בין פסיכולוגיה לעולמות רוחניים – את הכוחות הטמונים בפרט, שאינם נחשפים בדרך כלל בזרם המרכזי.

אחת הדרכים למימוש הפוטנציאל האלוהי הטמון בפרט היא להכיר בכוחו לברוא את המציאות במודע, באמצעות שינוי תודעתי. אמונה זו מייחסת לפרט כוח עצום, ואתו גם אחריות גדולה לכל היבטי חייו שהוא ברא ועודו בורא. מכאן נגזרת הציפייה לנקיטת גישה חיובית, אופטימית, בכל מצב, שכן גישה כזו תברא מציאות מיטיבה. רעיון הבריאה קשור לנושא ניו-אייגי מרכזי אחר, והוא הציפייה והתשוקה לטרנספורמציה – הן מן הבחינה האישית (באמצעות ריפוי, תרגול רוחני, קבלת החלטה לשינוי וכולי) והן מן הבחינה הכלל-אנושית ואף הפלנטרית. האופטימיות מובילה את הניו-אייג'רים להאמין שכל שינוי

הוא לטובה, ולכן יש לייחל לו תמיד. רוח משיחית זו מתבטאת באמונה הניו־אייג'ית כי מתרגש עלינו עידן חדש שעיקרו מודעות רוחנית וכי הצטרפותם של פרטים רבים לכדי מסה קריטית תביא למימוש הקרוב.

החשדנות כלפי הממסדים הסמכותיים מופנית גם לעולם המדע; גם כאן מוצעת אלטרנטיבה בתחומים שונים, כדי לגשר בין העולמות שהמדע המודרני מושתת על הפרדתם – החומר והרוח. הרפואה האלטרנטיבית הרוחנית מבטאת את ההשקפות שהוזכרו למעלה, בהציעה מסורות ריפוי עתיקות מתרבויות שונות וגם שיטות ריפוי חדשניות. האלטרנטיבה המוצעת נתפסת כהוליסטית במובן זה שהיא מתייחסת לאדם (ולחולי) על היבטיו השונים – הפיזיים, ההתנהגותיים, המנטליים, הרגשיים, הרוחניים, בהקשרי חייו השונים וכולי. כן היא נתפסת 'טבעית', ולכן גם טובה, בהיותה 'אלטרנטיבה' לזו התעשייתית־המלאכותית המקובלת ברפואה הקונבנציונלית. חלק ניכר מהביקורת על הממסדים המודרניים המערביים מתבטא במלחמה נגד עליונות השכל האנושי, הנעה מדחייה של פעילות שכלית כמקור של רוע ועד ניסיון להקטין את מקום הרציונליות לטובת חלופות כמו חוויה, אינטואיציה, רגש או גוף. חלופה נוספת לפעילות השכלית מציע תחום מצבי התודעה החלופיים, המתבטא במגוון פרקטיקות – טכניקות לשליטה מוחית, מצבי טרנס שמאניים, תקשור, מדיטציות למיניהן, ואף שימוש בסמים.

כאן המקום לציין שרבים בקרב הניו־אייג' מתנגדים לשימוש בסמים או אדישים בנוגע אליו. מצב עניינים מורכב זה נכון גם בנוגע לאמונות ולפרקטיקות אחרות המוכרות בסיפור הניו־אייג' שהוצג כאן, שאיננו מחייב ואיננו מכנה משותף מלא. ובכל זאת הערכים, האמונות והפרקטיקות שהוזכרו רווחים יחסית ברוחניות זו, ולכן זהו סיפור המעניק היכרות ראשונית טובה עם התופעה המורכבת והחמקמקה – הניו־אייג'. אפשר כמובן להעמיק ולהרחיב נטיב זה על אודות הניו־אייג' או להציע לו חלופות (בסדר הדברים, בניסוחם, בתכנים). התיאור הזה לא עוצב אלא כדי לפרוס מגוון נרחב של אמונות ופרקטיקות ניו־אייג'יות, תוך כדי הדגמת הקשר ביניהן, התבטאויותיהן במגוון דרכים ורוחן הכללית. כאמור, למרות ההבדלים בין מופע ניו־אייג' אחד למשנהו, סיפור זה הוא תיאור נאמן של הרוחניות הגלובלית, של מרקמים בולטים באריג הצבעוני של הניו־אייג' שנרקם והולך באופן דינמי בידי מחולליו, ללא פיקוח או ארגון מרכזי.

2. עידן חדש בישראל

א. יהדות פוגשת ניו אייג'

רוחניות הניו אייג' אומצה ברחבי העולם (בעיקר בארצות הברית) בידי יהודים ששאבו ממנה השראה לפרשנות מחודשת של המסורת.²⁴ הזרעים לכך נטמנו בתקופת ההיפים העליזה²⁵ ובנוכחות הבולטת של יהודים בתנועות הדתיות החדשות שמקורן או השראתן במזרח אסיה.²⁶ זרם ההתחדשות היהודית (Jewish Renewal) בארצות הברית הוא תוצר מובהק של מפגשים אלה,²⁷ אבל גם זרמים אחרים – ליברליים ושמרניים – וגם תופעות יהודיות-סינקרטיסטיות אחרות ברחבי העולם מבטאים שילובים ואימוצים של רוח הניו אייג'. בד בבד עם חיבוק הניו אייג' בידי קבוצות יהודיות התעוררו גם קולות מודאגים אחדים, הנובעים מהשקפות עולם שונות, ובהתאם – מדימויים שונים לנוכח הניו אייג' שהצטייר בעיני מבקריו במגוון דימויים שונים.²⁸

הניו אייג' איחר להיקלט בישראל, ורק בסוף שנות התשעים של המאה הקודמת אפשר לציין את פריצתו הבולטת, בתצורות גלובליות (ללא ייחוד מקומי ברור). מאז ועד היום הניו אייג' מתרחב, משגשג ומתבסס בחברה הישראלית לשרדותיה המגוונות.²⁹ מטבע הדברים, גם בישראל התעוררו קולות דאגה ומחאה³⁰ עם התרחבות התופעה, אבל ללא ספק מדובר כעת בתופעה רחבת היקף ומבוססת שנתפסת כלגיטימית ואף זוכה ליוקרה במגזרים רבים בישראל.³¹

Jeffrey K. Salkin, 'New Age Judaism', in: Jacob Neusner & Alan J. Avery-Pack (eds.), *The Blackwell Companion to Judaism*, Blackwell Publishers, MA 2000, pp. 354-370 24

Yaakov Ariel, 'Hasidism in the Age of Aquarius: The House of Love and Prayer in San Francisco, 1967-1977', *Religion and American Culture*, 13, 2 (2003), pp. 139-165 25

David Roper, 'The Turbulent Marriage of Ethnicity and Spirituality: Rabbi Theodore Falcon, Makom Ohr Shalom and Jewish Mysticism in the Western United States, 1969-1993', *Journal of Contemporary Religion*, 18, 2 (2003), pp. 169-184 26

ראו להלן, סביב הערה 58. 27

ראו לעיל הערה 1. 28

לסקירה נרחבת של הניו אייג' בישראל ראו: רוח-מרבר, 'תרבות העידן החדש בישראל', עמ' 123-149. 29

ראו: Marianna Ruah-Midbar & Adam Klin-Oron, "Tell Me Who Your Enemies Are" – Israeli Governmental Reports on NRMs', *Journal for the Scientific Study of Religion*, 52 (4) (2013), pp. 810-826 30

Marianna Ruah-Midbar & Nurit Zaidman, "Everything Starts Within" – New Age Values, Images, and Language in Israeli Mainstream Advertisements', *Journal of Contemporary Religion*, 28, 3 (2013), pp. 421-436 31

תופעת הניו אייג' בישראל לא זכתה לתיעוד מחקרי כמותי מדויק.³² אינדיקציות שונות מעידות על רוחב התופעה, על קצב גדילתה ועל הלגיטימציה והיוקרה הגוברות המיוחסות לה. לא כאן המקום להרחיב בעניין זה, אבל נהיר כי מדובר בתופעה שמתפתים בה – במידה משתנה של מעורבות – מגזרים נרחבים. אזכיר דוגמאות אחדות המספקות אינדיקציה לרוחב התופעה: ספרים רבי-מכר ניו-אייג'יים שונים בישראל נמכרים במאתיים אלף עותקים בערך; בפסטיבלים הניו-אייג'יים משתתפים עשרות אלפים (בתשלום); שירותי רפואה אלטרנטיבית-משלימה נהיו נורמה מקובלת, כפי שעולה מעצם שילובם בביטוחי הבריאות הממלכתיים בישראל; פרסומות מסחריות של הזרם המרכזי (ובכלל זה קרנות בשוק ההון, מוסדות להשכלה גבוהה, חברות למשקאות קלים וחברות תקשורת) משתמשות בשפה ובסמלים ניו-אייג'יים.³³ דוגמאות אלה ממחישות כי הניו אייג' נראה יותר ויותר בישראל, ומלבד זה הוא מקובל הרבה יותר מבעבר. מתופעת שוליים הוא נעשה תופעה של הזרם המרכזי. תובנה זו נכונה גם בנוגע לתופעות היהודיות שאציג בתוך המרחב הניו-אייג' בישראל – אמנם התופעות הגלוקליות שוליות כמותית, אבל הן נחשבות לגיטימיות, טבעיות, אפילו מתבקשות; גם הן נמצאות בתהליך התרחבות מואץ.³⁴

ב. עומק הגלוקליות³⁵ של הניו אייג' בישראל כעומק יהודיותו

בגרסה המקומית, בישראל, הניו אייג' אינו שונה מאוד מהניו אייג' הגלובלי,³⁶ אם נתבונן בתופעות המיובאות ממדינות אחרות (באנגלית או בתרגום לעברית) או בתופעות ישראליות

32 לדיון נרחב על מחקרים סטטיסטיים על הניו אייג' ורוחניות אלטרנטיבית עכשווית בישראל ובעולם ועל הקשיים הטמונים בסיכום כמותי של התופעה ראו: רוח־מדבר, 'תרבות העידן החדש בישראל', עמ' 198-209.

33 בעניין הפרסומות ראו: Ruah-Midbar & Zaidman (note 31 above). לנתונים נוספים ראו: Marianna Ruah-Midbar & Adam Klin Oron, 'Jew Age: Jewish Praxis in Israeli New Age Discourse', *Journal of Alternative Spiritualities and New Age Studies*, 5 (2010), pp. 33-34.

34 ראו: קלין אורון ורוח־מדבר (לעיל הערה 2), עמ' 75-76. על חשיבותן של אינדיקציות לא כמותיות להבנת השפעתו המרחיקה לכת של הניו אייג' בחברה המערבית, ראו גם סביב עמ' 15 במאמרה Eileen Barker, 'New Religious Movements: Their Incidence and Significance', in: Bryan Wilson & Jamie Cresswell (eds.), *New Religious Movements (Challenge and Response)*, Rotledge, New York 1999, pp. 15-31.

35 על המונח 'גלוקליות' ויישומו בהקשר הישראלי ראו: אורי רם, 'בין הנשק והמשק: ישראל בעידן העולמקומי', סוציולוגיה ישראלית ב, 1 (1999 תש"ס), עמ' 99-145.

36 למען האמת, יש לדייק – ניו אייג' גלובלי אינו אלא טיפוס אידאלי, תופעה מדומה שהיא מעין מכנה משותף של גרסאות הניו אייג' השונות ברחבי העולם. המחקר היסודי ביותר על מחשבת הניו אייג' – המשמש חוקרי ניו אייג' בכל רחבי העולם – נכתב בהולנד, בהסתמך על איסוף שיטתי ממדפי הניו אייג' בחנויות ספרים במערב אירופה (Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture*, p. 19).

מקוריות. היקף התופעות ה'גלובליות' הנעדרות את הגוון הייחודי הלוקלי בישראל נרחב, וכנראה הוא רוב התופעה המקומית. בניסיון לעמוד על מידת המקוריות והלוקליות של התופעות הגלוקליות, עסקו מחקרים אחדים בזהוי היבטים ייחודיים הנובעים מהמציאות הישראלית בישראל או מהמסורת היהודית.³⁷ הם ביקשו לעמוד על מידת הייחודיות הלוקלית של הניו אייג' הישראלי ועל מאפייני אותו גוון ייחודי של הניו אייג' במופעו הישראלי. במאמר זה אני מבקשת להתמקד בתת-הקבוצה של התופעות הגלוקליות – זו שאפשר לזהות בה גוון יהודי בולט.³⁸

במחקרים אלה מתברר בהדרגה כיצד היבטים יהודיים-ישראליים שונים מתמזגים בתוך שיח הניו אייג' המקומי ומשווים לו אופי ייחודי. אמנם רוב הזירה הגלוקלית 'חילונית', אבל גם רוב החילוניות הזאת 'לובשת' אופי רליגינזי. מנגד, גם בזירה ה'דתית' מתגלים ביטויים של אימוץ או מיזוג שיח מעין חילוני-רליגינזי. אלה וגם אלה מרמזים על לוקליזציה גוברת של הניו אייג' בישראל, המתגלה בתופעות מתרבות של ניו אייג' יהודי. אמנם תופעות גלוקליות אלה, בעלות אופי יהודי-ניו-אייג', הן נתח קטן מכלל תופעת הניו אייג' בישראל, אבל בשדה הרוחני המקומי הן נחשבות לגיטימיות ורצויות.³⁹ לפני שנים אחדות הבחנת⁴⁰ בין שלוש מגמות בניו אייג' הלוקלי ביחסו ליהדות – אדישות, עוינות או ביקורת, ואימוץ. אדישות היתה (ואולי עודנה) בבירור העמדה הנפוצה ביותר, ומתברר כי מגמת האימוץ גוברת עם חלוף הזמן וכי הניו אייג' המקומי 'לובש' אופי לוקלי יותר ויותר באמצעות שילוב אלמנטים יהודיים (כגון תכנים, שפה, ערכים,

ביותר של תופעות שכלולות ככותרת זו ועשויות להרכיב דימויים שונים של המכלול המכונה 'ניו אייג'', כך על אחת כמה וכמה אין ניו אייג' אחד שהוא ה'גלובלי' המצוי אי-שם והמתגלה בכל אתר ואתר ו'מותאם אישית' להקשר שהוא מובא בו. לכן חשוב לזכור שהדיון בניו אייג' הגלובלי מתייחס לטיפוס אידאלי ולהימנע מנפילה בפח השיח המהותני. בהתאם, ארצה לטעון שהניו אייג' הישראלי איננו 'נאמן למקור' הניו-אייג'י פחות מהניו אייג' הגרמני או הניו-יורקי. חשוב לציין שגם בישראל ניכרים הבדלים בין הניו אייג' בתל אביב רבתי לזה שבירושלים, בפרדס חנה, בשטחי יהודה ושומרון או בגליל (נושא זה טרם נחקר). לצורך מאמר זה, כל תופעות הניו אייג' בישראל מוכללות בקטגוריה משותפת אחת.

37 למשל: Ruah-Midbar & Klin Oron (note 33 above); Nurit Zaidman, 'New Age Products: Comparison between Israel and New Zealand', *Culture and Religion*, 8, 3 (2007), pp. 255-270; יוסף לוס, 'חוויות אוניברסאליות בישראל: על אופני אימוץ מקומיים של דרכו הגלובלית של הבורהה', עבודת דוקטור, אוניברסיטת חיפה, חיפה 2007; שירי הגני, 'ההפקה של פסטיבל בראשית כביטוי ל"בוא" ייצוגים קונקרטיים ותמות מרכזיות בתופעת ה"ניו-אייג'" בישראל', עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב 2004.

38 בלי להיכנס בהרחבה לסוגיה זו אציין כי חדירת הניו אייג' לישראל מתמקדת רובה ככולה בציבור היהודי (ולא הערבי), ולכן אבהיר כי בהתייחסותי לישראלי כוונתי יהודי-ישראלי. עם זאת, בקרב קבוצה זו, שרובה 'חילונית', לא תמיד בא היבט היהודי לידי ביטוי. כאמור, כאן ארצה לעסוק בתופעות בעלות גוון יהודי ניכר.

39 קלין אורון ורוח-מדבר (לעיל הערה 2), ובייחוד עמ' 75.

40 רוח-מדבר, 'תרבות העידן החדש בישראל', עמ' 413.

פרקטיקות). גם מגמת העוינות פוחתת והולכת מאוד. כמי שמעורה בשדה הניו אייג' המקומי כבר יותר מעשור כחוקרת, בתצפיות משתתפות במגוון רחב של פעילויות ואירועים, בשיחות וראיונות עם מאות פעילים ויזמים, במעקב אחר פעילות באינטרנט, בקריאת ספרות מקור וכן בשיחות בקבוצות מחקר ישראליות העוסקות ברוחניות העכשווית בישראל – נהיר בעיניי כי אכן מגמה ניכרת של התייהדות שוטפת חלק גדל והולך בניו אייג' הישראלי. הדבר מתבטא הן בהתגברות מופעים של תכנים ושיח יהודיים, והן ביחס חיובי יותר למופעים אלה.⁴¹

אחד המאפיינים המרכזיים של תנועת העידן החדש המסייע להתרחבות מהירה זו הוא היעדר מיסוד והצמיחה 'מלמטה'. ההימנעות הבולטת של חסידי הניו אייג' מהזדהות גלויה עם התווית 'ניו אייג' מסייעת להתרחבות התופעה ולחלחולה לתוך מגזרים, ממסדים ושיחים שונים.⁴² כך, למרות ההסננות המוצהרת של גופים ואישים (ושל הזרם המרכזי בכלל) מפני הרוחניות האלטרנטיבית, זו אינה מעכבת את האימוץ העמוק והגורף של הניו אייג' – השיח שלו, תכנים, ערכים ואמונות, נורמות ופרקטיקות, ואף אפנות. בהתאם לכך, אלמנטים ניו־אייג'יים (לעתים אף אזוטריים ושוליים יחסית) עשויים להתקבל בשיח הישראלי־יהודי של מגזרים מרכזיים בחברה הישראלית בלי לעורר אנטגוניזם,⁴³ ולהיטמע בו בלי לעורר חשד. כפי שיוגה השתנתה בישראל – מסמל של תרבות מזרחית הזויה ומסוכנת המאיימת על הקונסנזוס ועל הלכידות החברתית בשנות השמונים של המאה ה-20 לסמל של רוגע ובריאות נפשית ופיזית (העשויה להתמזג בפעילות רוחנית יהודית, שמתאימה לדתיים ולחילונים כאחד) בימינו – כך מגוון רחב של שדות כיום מושפעים מאוד מחדירת הניו אייג': עסקים, חינוך, טיפול נפשי, אפנות עיצוב, סלנג ישראלי ועוד. הדבר נכון גם בנוגע לזהות הדתית ולשיח היהודי בישראל.

ג. זהויות דתיות, המצאת מסורת ו'אותנטיות'

די בתיאור הראשוני שהובא למעלה, של מגמות ומאפיינים של הניו אייג' הישראלי, כדי להבין לאן הדבר מוביל – העמקת תהליכי פירוק של גבולות מגזריים וקטגוריות זהויות בחברה הישראלית, שזכו לערעור קודם בתהליכים שונים (כגון עליית הרב־תרבותיות). הניו אייג' מציע חלופה דה־פקטו לשיח הישן של חלוקת החברה הישראלית לדתיים

41 ראו גם: קלין אורון ורוח־מדבר (לעיל הערה 2), עמ' 64, 75-76; ומחקרו של ליבוביץ', "מסורתיים ורוחניים" בישראל'.

42 על ההתכחשות הניו־אייג'ית לתווית ועל החלחול לזרם המרכזי בעקבות זאת ראו: רוח־מדבר, 'תרבות העידן החדש בישראל', עמ' 47-53; 303 ואילך; וכך: James R. Lewis. 'Approaches to the Study of the New Age Movement', in: James R. Lewis & J. Gordon Melton (eds.), *Perspectives on the New Age*, State University of New York Press, Albany 1992, pp. 1-12

43 כמו התהליך המתואר לעיל, בהערות 32-34 ולהלן בפרק 4 ג. ראו גם: Ruah-Midbar & Zaidman (note 31 above)

ולחילונים⁴⁴ או לאשכנזים ולמזרחים.⁴⁵ כש'השבט העברי' מתכנס לפסטיבל ניו-אייג'י בטבע, מגוון מגזרים נפגשים וחוגגים יחדיו בלי שיבואו לידי ביטוי הגבולות והקטגוריות הרגילות. בהקשרים כאלה, לא בנקל ניכרות אותן זהויות שבהקשרים ישראלים אחרים הן מגובשות ומובחנות – 'חילונים', דתל"שים, ברסלבים, תימנים, רוסים, ואף תיירים שהגיעו מקהילה רוחנית לא יהודית בחוץ-לארץ. יתר על כן, גם לאחר אישוש זהותו ה'חיצונית' של פרט (מחוץ להקשר הניו-אייג'י), לתיוג המקובל אין משמעות או תרומה של ממש להבנת תפקודו בשדה הניו אייג'י היהודי-ישראלי: חילוני מתפלל בדבקות; (וגם) רוסייה מסתחררת בריקוד צופי, (וגם) ברסלבר מתחבק עם מתקשרת; (וגם) תימנייה מגישה קינואה ומסבירה את נזקי שומן הטרנס; (וגם) דתל"ש מתעניין בהלכות שפיכת זרע בפרשנות טנטרית; (וגם) תיירת לא יהודייה מדליקה נרות שבת; (וגם) אשכנזייה משתתפת בסדנה ל'שחרור' דיכוי מגזרי בהנחיית מזרחי; (וגם) גבר חרדי מדבר על ה'חיבור לפן הנשי' שבתוכו וכולי.

הדיון בעומק הגלוקליות עשוי להתמקד במידת נאמנותו של הניו אייג'י הישראלי ל'מקור' הניו-אייג'י, אבל בזירה המקומית השאלה העיקרית המתעוררת היא דווקא מידת האותנטיות שלו מההיבט היהודי. למותר לציין כי בשיח המחקרי הביקורתי ה'אותנטיות' של היהדות מובנת כתוצר של יחסי הכוח התרבותיים, והמסורת היהודית מתגלה כתוצאה של המצאה מתמדת. תהליכי המצאת מסורת מתגברים בתקופות המאופיינות בשינויים חברתיים, כלכליים או תרבותיים דרמטיים,⁴⁶ כמו זו שלנו. מסיבות 'תאולוגיות' פנימיות ובשל אופיו הפוסט-מודרניסטי של הניו אייג'י,⁴⁷ יש לו סגולה מיוחדת להעצים את תהליכי המצאת המסורת. התוצאה היא נועזות רעיונית של הניו אייג'י היהודי-ישראלי, המולידה המצאת מסורות אינטנסיביות.

ההכרה שמסורת מומצאת תמיד, נכון שתוביל את הדיון המחקרי הרפלקטיבי לחשיפת האינטרסים והאידאולוגיה המתחזקים עם התרחבות הניו אייג'י הישראלי, וגם האינטרסים והאידאולוגיה של מבקריו ושל חוקריו (ואני בכלל זה). אשר על כן, חיוני בעיני לקרוא לנקיטת השהיה של שיפוטיות אפשרית בטרם נתבונן בתופעות כמו תקשור עם 'משה המאסטר' או הילינג בשיטת הרמב"ם.

44 קלין אורון ורוח-מדבר (לעיל הערה 2), עמ' 59-60, 75-76; Ruah-Midbar (note 1 above), pp. 103-104, 115-116

45 ליבוביץ', "מסורתיים ורוחניים" בישראל; אליעזר באומגרטן, 'בין מרוקו לאומן – זהויות עדתיות בחסידות ברסלב', פעמים, תמורות במאה העשרים, 131 (תשע"ב), עמ' 147-178 (ראו בייחוד עמ' 168-169).

46 Eric Hobsbawm & Terence Ranger (eds.), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge 1983

47 Boaz Huss, 'The New Age of Kabbalah: Contemporary Kabbalah, The New Age and Postmodern Spirituality', *Journal of Modern Jewish Studies*, 6, 2 (2007), pp. 107-125

3. מופעים גלוקליים של ניו אייג' בישראל

בסעיף זה אסקור את שדה הניו אייג' היהודי־ישראלי באמצעות הצבעה על תופעות שונות ומגוונות. מטרת הסקירה של עשר הקבוצות הבאות של תופעות ניו אייג' יהודיות־ישראליות אינה אלא לספק תמונה ראשונית של המרחב והמגוון בשדה האמור. אין בתיאור זה ניסיון ליצירת טיפולוגיה, חיתוך או מיון מסודרים של השדה. התופעות אינן שוות בגודלן או במהותן (תופעות עשויות לכלול טקסים, קבוצות חברתיות, פרקטיקות או תוצרים תרבותיים שונים), ולעיתים קרובות אפשר לזהות תופעה ששייכת ליותר מקבוצה אחת. מטבע הדברים, הסקירה איננה מתיימרת להיות ממצה,⁴⁸ אלא להדגים ולתת מושג ראשוני של מפת התורות, הפרקטיקות, האירועים, הקבוצות ו'תשמישי הקדושה' החדשים של היהדות הניו־אייג'ית.

אף שמדובר בסקירה אשר מטרתה רק הצצה ראשונית על תמונת הניו אייג' היהודי־ישראלי, בלי לנסות לסדר את השדה המבוזר מאוד שאנו עוסקים בו – ההיגיון הפנימי המוביל להצגת הדברים להלן קשור לדיון למעלה: לאחר שגוללנו את תיאור השדה מן הגלובלי אל הלוקלי, מובאת להלן סקירת התופעות בכיוון ההפוך. מכיוון שבציבוריות הישראלית האורתודוקסיה נחשבת לגילום האותנטי של היהדות, ולכן ביטוי לוקלי מובהק, אתחיל בה דווקא. הקבוצה הראשונה כוללת תופעות ניו־אייג'יות בישראל המובלות על ידי אורתודוקסים ואף חרדים (ממשיכי המקובל אשלג). נמשיך עם תופעות מעורבות יותר, ובכללן מורים אורתודוקסים (ובהם בעלי תשובה) לצד מורים מזרמים 'מתחדשים' (נאו־חסידות ו־Jewish Renewal). ככל המקרים שתוארו למעלה אצביע על הקהלים החילוניים המובהקים או המעורבים של תופעות אלה, כביטוי לערעור (גם אם חלקי) על הגבולות המגזריים המקובלים במפת הזהויות הישראלית. מכאן נמשיך לתופעות המקבילות והמשמשות תחליף אפשרי לפעילות קלאסית אורתודוקסית – פרשנות לכתבי הקודש ואירועים או טקסים רוחניים סביב לוח השנה העברי. הקבוצות הרביעית והחמישית יציגו תופעות שמקבילותיהן מצויות בניו אייג' הגלובלי – תקשור, פגניות וכולי. תופעות אלה מונהגות כמעט בלעדית בידי 'חילונים', ומעצם מהותן מייצרות אתגור חריף של המסורת היהודית בגרסתה השמרנית. הקבוצה השישית – סינקרטיזם – אף מבליטה את החריגה מחוץ לגבולות היהדות אל דתות אחרות, והשביעית משלבת את היהדות בעולמות עיוניים אחרים (למשל פסיכולוגיה). שתי הקבוצות הבאות מציגות גרסה יהודית לוקלית של תופעות הרווחות בניו אייג' הגלובלי – רפואה אלטרנטיבית־משלימה, אמנויות לחימה, קואצ'ינג וכולי. נדגים כיצד אף תופעות אלה, המייצגות את הקצה הגלובלי של הציר, רווחות גם באוכלוסייה אורתודוקסית. לבסוף תוצג הקבוצה האחרונה והחריגה, המתמקדת במישור החומר־אמנותי – ציור, חפצי קודש, מוזיקה ועוד – שמוצרים בולטים בו יותר מאשר קבוצות או תורות.

48 כמו ספרות המחקר הנזכרת בסקירה.

א. קבלה עכשווית מבית מדרשו של הרב אשלג

אפשר לראות ברוב תופעות הקבלה העכשווית,⁴⁹ הפופולרית בישראל ובעולם, תולדה של הפרויקט של הרב המקובל יהודה אשלג להפיץ את הקבלה בקרב הציבור היהודי (ובייחוד החילוני) הרחב. מפעלו הגדול ביותר היה פירוש 'הסולם', המכיל תרגום לעברית (שהוא כמובן גם פירוש) של ספר הזוהר. שיטת אשלג מדגישה דיאלקטיקה או מתח השולטים בכריאה בין נתינה או השפעה ובין קבלה או פסיביות, שמשחזרים גם את היחס הראשוני שבין הבורא המשפיע או הנותן ובין הבריאה המקבלת.⁵⁰ מאז הלך אשלג לעולמו ב-1954 התפצלו ממשיכי דרכו לאסכולות ולקבוצות שונות בהנהגתם של תלמידיו השונים. כמו אשלג, גם ראשי הקבוצות של ממשיכיו הם (אולטרה-)אורתודוקסים הפונים בעיקר לציבור הרחב החילוני, המאמינים בצורך להפצה נרחבת של סודות הקבלה.⁵¹ ניכר כי רובו של קהל היעד החילוני אינו משנה את אורחותיו לפי הקהל האורתודוקסי גם בצריכה ממושכת של תורות אלה או בהשתתפות בפעילות הקבוצות. השפעת משנתו של אשלג על הניו אייג' בישראל ניכרת מעבר לקבוצות ממשיכיו – מעצם העניין והיחס החיובי כלפי הקבלה בנוי אייג' הישראלי, ועד אימוץ רעיונות ומושגים ממשנתו ושילובם עם דוקטרינות ניו-אייג'יות.

בין קבוצות הממשיכים ניטש מאבק, וזה מתבטא גם בהבדלים בפרשנות למשנת אשלג.⁵² לשתי הקבוצות הגדולות ביותר מבין ממשיכיו יש ממד בין-לאומי בולט: 'המרכז לקבלה',⁵³ שיסד הרב שרגא ברג (ושלתמידתו המפורסמת ביותר היא מדונה⁵⁴), ו'בני ברוך – התנועה ללימוד והפצת חכמת הקבלה',⁵⁵ שיסד בעל התשובה ד"ר מיכאל לייטמן (ושידוענים ישראלים רבים מזהים כאוהדיו). שתי הקבוצות מציעות קורסים, ספרים, מוצרים ואירועים לקהל הרחב. קהילות ישראליות אורתודוקסיות אחדות קמו לפי משנת

49 לסקירה ולניתוח של הקבלה העכשווית ראו: יהונתן גארב, 'יְחִידֵי הַסֵּגֻלוֹת יְהִיּוּ לְעִדְרֵי עֵינִים בקבלת המאה העשרים, מכון שלום הרטמן והוצאת כרמל, ירושלים 2005.

50 טוני לביא, סוד הבריאה: תורת האלוהות ותכלית האדם בקבלת הרי"ל אשלג, מוסד ביאליק, ירושלים 2007.

51 יונתן מאיר, 'גילוי וגילוי בהסתר: על "ממשיכי" הרי"ל אשלג, ההתנגדות להם והפצת ספרות הסוד', קבלה – כתב עת לחקר כתבי המיסטיקה היהודית, 16 (2007), עמ' 151-258.

52 למשל בעניין המשכיות האופי הקומוניסטי של שיטתו. על כך ראו: בועז הוס, "קומוניזם אלטרואיסטי": הקבלה המודרניסטית של הרב אשלג, עיונים בתקומת ישראל, 16 (תשס"ו), עמ' 109-130.

53 Jody Myers, *Kabbalah and the Spiritual Quest: The* www.kabbalah.co.il וראו: *Kabbalah Centre in America*, Praeger, Westport, CT 2007; Ibid., 'The Kabbalah Centre and Contemporary Spirituality', *Religion Compass* 2, 3 (May 2008), pp. 409-420

54 Boaz Huss, 'All You Need is LAV: Madonna and Postmodern Kabbalah', *The Jewish Quarterly Review*, 95, 4 (Fall 2005), pp. 611-624

www.kab.co.il 55

אשג, ובהן קהילת היישוב 'אור הגנוז'⁵⁶ שבגליל, וקהילת 'הסולם'⁵⁷ בהנהגת הרב אדם סיני – וגם הן מפיצות את תורתן לקהל הרחב בדרכן.

ב. נאו־חסידות והתחדשות יהודית

מוצאה המרכזי של הנאו־חסידות הוא במפגש של יהודים אמריקנים עם תרבות הנגד של שנות השישים, כששני שליחי חסידות חב"ד הרב שלמה קרליבך והרב זלמן שכתר־שלומי נעשו מנהיגי תנועה נאו־חסידית חדשה; לְיָמִים זו תכונה 'התחדשות יהודית' (Jewish Renewal). התנועה יצרה סגנונות לבוש ובישול חדשים, והיא יצרה דגשים ערכיים חדשים בתחום מעמד האישה, פתיחות מינית, יחס חיובי לגויים ועוד.

תופעות אלה מיעטו לחלחל לישראל עד לאחרונה,⁵⁹ והוגבלו בעיקר למעגלים ירושלמיים אנגלו־סקסיים. הנאו־חסידות בישראל 'לובשת' אופי שונה, ונחלקת לשתי קבוצות עיקריות. האחת שמרנית מזו האמריקנית, ואף שקהל היעד שלה מעורב, מנהיגיה ופעיליה נעים בין חרדיות לנאו־אורתודוקסיה, ומשתייכים לחסידות ברסלב או חב"ד.⁶⁰ בתוך קבוצה זו אפשר למנות את 'אסנט – המרכז למיסטיקה יהודית בצפת ובגליל'⁶¹ ואת 'שורשים – לצמיחה רוחנית מחודשת'⁶² בתל אביב. מאפיינים בולטים של קבוצות אלה מלמדים על הגוון הניו־אייגי שלהן – דגש על עולם הרגש ועל מערכות יחסים, עיסוק בחוויה הרתית (יותר מאשר בהלכה),⁶³ שילוב בין תורות מהמזרח הרחוק ובין הקבלה, עיסוק בנושאים מהשיח הרוחני המערבי (כגון הסרט 'מטריקס') ועוד.

הקבוצה הנאו־חסידית האחרת היא מקבילה ישראלית ל'התחדשות היהודית' האמריקנית, ופעילים בה רבנים אחדים, כגון רבי אוהד אורחי והרב רות גן־קגן, שסביבם

www.orhaganuz.com 56

hasulam.co.il 57

המאוגדת תחת הארגון Alliance for Jewish Renewal (www.aleph.org) ראו: Michael Lerner, *Jewish Renewal: A Path to Healing and Transformation*, Putnam, New York 1994; Ariel (note 25 above) 58

תופעה מקבילה המתחוללת בזירה היהודית החילונית, שגם היא מכונה 'התחדשות יהודית' (ראו: אזולאי, 'עברים אנו ואת ליבנו נעבוד'), 'לבשה' אופי שונה בהחלט מה־Jewish Renewal, אבל ניכרת לטעמי התקרבות הולכת וגוברת בין תופעה זו לזירה הניו־אייגית היהודית. לא כאן המקום לעסוק בהבדלים בין השתיים, בדמיון ביניהן ובמקורות ההתחדשות היהודית. 59

Yoram Bilu & Zvi Mark, 'Between Tzaddiq and Messiah: A Comparative Analysis of Chabad and Breslav Hasidic Groups', in: Philip Wexler & Jonathan Garb (eds.), *After Spirituality – Studies in Mystical Traditions*, Peter Lang, New York 2012, pp. 47-78 60

www.ascent.co.il 61

www.shorashim.info 62

ראו: יהונתן גארב, 'דרכים עוקפות הלכה – עיונים ראשוניים במגמות א־נומיות במאה העשרים', *אקדמות – כתב עת למחשבה יהודית*, יד (טבת תשס"ד): 'אינדיבידואליזם, חוויה ומימוש עצמי בחברה הרתית', עמ' 117-130. 63

בעיקר קהל של 'חילונים' (ודתל"שים). מלבד מעגל של קהילות גרעיניות המתקיימות סביב רבנים אלה (כגון קהילת 'נאווה תהילה' הירושלמית, או קהילת 'המקום' שהתגלגלה ל'שבט העברי'), קהל של אלפים רבים צורך את הטקסטים, הטקסים והפעילויות של קבוצות אלה הזוכים לתפוצה באינטרנט ובכתבי עת פופולריים, וגם במתחמים בפסטיבלים הניו-אייג'יים הגדולים. למרות התואר 'רב', המרחק בין מנהיגי קבוצות אלה ובין הרבנות האורתודוקסית ניכר, ומתבטא באופי הניו-אייג'י של תורותיהם ואורחותיהם,⁶⁴ כגון דגש רב על קדושת המיניות, הפחתה בחשיבות ההלכה, ביקורת מופגנת על הממסד הדתי, נכונות לאימוץ ולמיזוג פרקטיקות ותורות מדתות אחרות ושילוב של תורות יוגיאניות או פמיניסטיות עם הקבלה.

ג. לוח שנה ופרשנויות אלטרנטיביים

ציון טקס-רוחני של מועדי לוח השנה העברי ופרשנויות רוחניות לכתבי הקודש (כגון טור על פרשת השבוע) הם אלמנטים בולטים של פרקטיקה יהודית, המזוהה בציבור הישראלי במידה רבה עם האורתודוקסיה. לכן תופעות אלה, הנעשות ברוח הניו אייג', הן חלופה פוטנציאלית לביצוע פרקטיקות דתיות מהמסורת היהודית.⁶⁵ תופעות אלה הן מקבילה למגמות שתיארו חוקרי רוחניות עכשווית מבריטניה: פיחות הדרגתי בולט בנוכחות באתרי תפילה של הדתות המסורתיות הממוסדות לטובת 'אכלוס' מרכזים רוחניים אלטרנטיביים ו'הוליסטיים'.⁶⁶ קבלות שבת אלטרנטיביות נערכות במרכזים ניו-אייג'יים, ולפרקטיקות אקסטטיות ומוזיקה יש בהן מקום מרכזי. את התפילה מסידור מחליפה שירה 'מקודשת' מעורבת בתנועה, ריקוד, דברי קישור או הרצאה קצרה ומדיטציה. האירוע 'לובש' אופי קהילתי, ואף שמדובר בדרך כלל בעשרות אנשים שאינם מכירים אלה את אלה, גילויי קרבה פיזית (בעיקר חיבוקים ממושכים) רווחים מאוד, ומעודדים בידי מנחי האירוע המכוננים לפרקטיקות של יצירת קרבה עם אנשים לא מופרים. חוסר הקביעות של הקהילה מתבטא בכך שהיא מתקיימת בדרך כלל אד-הוק – רק לצורך קבלת שבת, ולעתים קרובות רק לשבת מסוימת. באירועים כאלה רוב המשתתפים 'חילונים', ושאלות הלכתיות אורתודוקסיות (תשלום, שימוש בחשמל ובכלי נגינה, כשרות, הפרדה בין המינים וכולי) אינן רלוונטיות. בפסטיבלים הניו-אייג'יים טקס קבלת השבת אף נערך במעגל סביב מדורה, וזו 'מתודלקת' (מוסיפים לה 'דלק', כלומר עצים וכל מה שנדרש לבערתה המוצלחת) במשך הערב.⁶⁷ אירועים כאלה

64 רחל ורצברגר, 'כשהעידן החדש נכנס לארון הספרים היהודי: התחדשות רוחנית יהודית בישראל', עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים 2011.

65 ראו גם: יאיר שלג, מעברי ישן ליהודי חדש: רנסנס היהדות בחברה הישראלית, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים 2011.

66 תופעות אלה מאופיינות בספרות המחקר 'רוחניות, אבל לא דתיות'. ראו: Paul Heelas et al., *Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality*, Blackwell Publishing, Malden, MA 2005.

67 ראו למשל: הגני, 'הפקה של פסטיבל בראשית'.

כוללים בדרך כלל סעודה משותפת המבוססת על האוכל שכלל המשתתפים מביאים וחולקים, על בסיס סוג חדש של 'כשרות ניר-אייג'ית' – הקפדה על מזון צמחוני (או טבעוני) ובריא, ובעיקר מתוצרת ביתית.⁶⁸

מטבע הדברים, אירועים וסדנאות ניר-אייג'יים רבים נוטים להתקיים בסופי השבוע, וכמובן בזמן החגים. הפסטיבלים הגדולים נערכים תמיד בחגי ישראל, ומושכים אליהם לעתים 30,000 או 50,000 איש (ובד בבד עמם מתקיימים פסטיבלים קטנים שמושכים עשרות או מאות אנשים). אירועים אלה ממלאים את הזמנים המקודשים בלוח העברי משמעות, תוכן ומעש רוחניים.

מלבד הציון הרוחני האלטרנטיבי של לוח השנה העברי, הלוח עצמו מתעבה: משולבים בתוכו גם אירועים השייכים לניו אייג' הגלובלי, כגון 'יום המדיטיציה הבין-לאומי לשלום', טקס שמש שמאני לכבוד היום הארוך בשנה, 'שערים אנרגטיים' בזמן (כמו 11 בנובמבר 2011). ההתחדשות הגלוקלית של מעגל השנה נעשית תוך כדי שימוש בתכנים 'רדומים'⁶⁹ מהמסורת היהודית או ה'עברית העתיקה'; מגמה זו כוללת בירור ו'המצאה' של מסורות פגניות שבבסיס המועדים (העבריים או האחרים), איתור מקבילות בין החגים היהודיים לחגים של דתות אחרות (ברוח פרניאליסטית וסינקרטיסטית), התבוננות בחושים ותרגול של ה'חושים' המיוחסים לחודשים העבריים (בעקבות ספר 'יצירה) וכדומה.

גם טקסטים שמציעים פירוש ניר-אייג'י למסורת 'לובשים' אופי דומה לתיאור למעלה (ולכן לא ארחיב בדרך): הם מציעים התייחסות רוחנית ניר-אייג'ית לכתבי הקודש, למנהגים והלכות, לחגים ולפרשת השבוע. טקסטים כאלה מובאים בספרים, בטורים עיתונאיים ובאתרי אינטרנט.

ד. תקשור

בתקשור (Channeling) מתקבלים מסרים מישויות נעלות שונות – אלוהים, מלאכים, רוחות של שמאנים ועוד – באמצעות שמיעה או ראייה, דיבור או כתיבה אוטומטיים, ציור וכו'. בתופעה הישראלית⁷⁰ אנו מוצאים תקשורים רבים בעלי אופי גלובלי, אבל גם תקשורים בעלי גוון יהודי או ישראלי מובהק. התקשור הוא דרך יצירתית ופורייה שתכנים ישראליים-יהודיים נוצרים ומתעצבים בה מחדש ברוח ניר-אייג'ית מקורית. זוהי דרך נפוצה מאוד בשדה הרוחני להבעת רעיונות חדשים, להתנסות בפרקטיקות חדשות ולהטענת מסורות ומנהגים שונים במשמעויות חדשות, תוך כדי הענקת חותם של סמכות נעלית, כמו כתיב קודש של דתות התגלות אחרות.

68 ג'יל דוביש, 'היבטים דתיים על התנועה למזון כריאות', בתוך: משה שוקד ושלמה דשן (עורכים), החוויה הבין-תרבותית (מקראה באנתרופולוגיה), שוקן, תל אביב 1998, עמ' 38-49.

69 הדימוי שאול מהגותו של גרמר: Hans-Georg Gadamer, *Truth and Method*, (Translation revised by Joel Weinsheimer and Donald G. Marshall), Continuum, London 2006

70 Adam Klin Oron, 'Beyond the Self: Local and Personal Meanings of Channeling in Israel', PhD dissertation, Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem 2011

הלוקליות עשויה להתבטא בתקשור בשלושה ממדים – בזהות נמעני התכנים, בתכנים עצמם או בישות המתקשרת. דוגמה לתקשור בעל אופי ישראלי מובהק הוא של מתקשרת מתל אביב המעבירה מסרים אישיים באמצעות שירה מתקשרת של קטעים מתוך שירים ישראליים. דמויות מתוקשרות שנראות ברפרטואר התקשור הגלוקלי הן משה, דבורה הנביאה, רבי עקיבא, רבי נחמן ועוד. מירה כהן ודניאל נוראל מפיצים את מסריו המתוקשרים של האר"י באתר האינטרנט 'מסרים מן העמק'⁷¹ (ובספר שהוציאו בשם זה). למרות המעטפת היהודית המובהקת של תופעה זו, האופי הסינקרטיסטי שלה מתגלה למשל בטענה כי אליהו הנביא הוא אותו מורה רוחני שנודע גם בשמות מטטרון וישו. זאב אבירז⁷² החל את דרכו הרוחנית בתקשורים מהמלאך רפאל, ואחריהם החל לקבל 'מִדְעִים' מְצוּות של חמישה 'מדריכי על', 'קבוצת החמש'. בחומר המתקשר מצוירת תמונה קוסמולוגית נרחבת, המתייחסת למבנה עץ הספרות, שמות הקודש והשימוש בהם, תפקידנו ב'בריאה' ו'משחק החיים' שלנו ועוד.

אוריאלה פז-מוריז⁷³ מתקשרת את הישות 'אהוה', העוסקת בנושאים גלובליים רבים (סוד האושר הפנימי, צ'אקרות ומיניות), אבל גוונים לוקליים גוברים אצלה עם השנים, כגון חניכה לריפוי עם 'חושן אנרגטי'. בתקשור שנערך לפני שנים אחדות למרגלות הר הבית שימשו קולות המואזין בעירוב עם קריאות 'אום' וקריאת 'שמע', תוך כדי שחזור התמונה של 'תקופת התנ"ך'. תקווה אברהם⁷⁴ היא מתקשרת ותיקה עם ישויות שונות – מאסטר תות, 'מועצת השתים עשרה', 'המלאך גבריאל', 'המלאך סנט גרמיין' ועוד. ב-2003, בתקופת פיגועים, הבהירו באמצעותה 'ישויות אהבה ואור' את המסר הטמון באירועי הטרור עבור עם ישראל. מדי פעם מופיעים תקשורים המבהירים את עברו ואת ייעודו של עם ישראל או מעניקים פרשנות לאירועים אקטואליים (כגון לאחר ההפיכה במצרים), אבל רוב החומר נושא אופי גלובלי.

גם מתקשרים מן העולם מעבירים לעתים מסרים ייחודיים לעם ישראל, ויש בהם אף המקפידים להגיע לישראל ולהתייחס לשאלות בעלות אופי מקומי. כך למשל לי קרול, אחד המתקשרים המפורסמים בעולם, מסר מפי קריון: 'באשר ילכו היהודים, לשם ילך העולם', והתייחס לחשיבות הרוחנית של השפה העברית.⁷⁵ בספר תקשור נועז שתורגם לעברית מייקל שוסטר, יהודי אמריקני, מעביר מסרים מהיטלר על הסליחה, על משמעותה הרוחנית של השואה ושל המשתתפים בה.⁷⁶

71 www.messarim.co.il

72 www.zeevaviraz.co.il

73 www.oriela.co.il

74 www.tikvaavraham.com

75 ראו למשל: kryon.com/seminar_images/Israel/KryonIsrael2005.pdf

76 מייקל שוסטר, סליחה: שיחות קשור עם אדולף היטלר (תרגם 'עדן'), הוצאת חיבור, קריית טבעון תשס"ג.

ה. שמאניזם, פגניות ואקו־פמיניזם

התופעות הנכללות בקבוצה הזאת קשורות זו בזו אסוציאטיבית כחלק מן השיח האמי, באמצעות סמלי מפתח ניר־אייג'יים נערצים – הטבע והנשיות – הנתפסים כמשתקפים זה בזה.⁷⁷ האלהת דמויות נקביות נובעת מההערצה ומהקדושה המיוחסות לנשיות או לנקביות ככלל, שכן לפי ההיגיון האקו־פמיניסטי־רוחני, האב־טיפוס של גוף האישה מתגלם ב'אימא אדמה'. לכן אלוהויות נקביות הן נושא מרכזי בתופעות אלה – מן האדמה עצמה, שרואים בה אלוהות, עד דמויות לוקליות כמו השכינה⁷⁸ או לילית.⁷⁹

תכונות פיזיות ונפשיות המיוחסות לנשים, לגופן ולמיניותן מעסיקות ניר־אייג'רים רבים; הדגש החיובי על גוף האישה ועל מיניותה הוא ביטוי לעיסוק הכללי יותר בחכמת הגוף האנושי, בקדושת המין ובחשיבות המוקנית לטיפוח ההנאה המינית. כמה מסדנאות הטנטרה כמובן 'לובשות' אופי גלובלי, אבל כמה מהן מדגישות את המקורות היהודיים־קבליים של קידוש המין.⁸⁰

לצד מעגלי הנשים, חגיגת מחזוריות הטבע בולטת בקבוצות: במעגלי ראש חודש לנשים או בחגיגות מעורבות של הלבנה במילואה, יום השוויון הסתווי וכולי. תופעות אלה, שרווחות בניו אייג' הגלובלי, 'לובשות' בישראל לעתים אופי לוקלי, כמתבקש מהקשר בין הלוח העברי למצבי הלבנה.

קיימות בישראל קבוצות שמאניות אחדות⁸¹ ומאות פרטים פגניים. במדינות אחרות אפשר למצוא יהדות פגנית או שמאנית,⁸² ואילו בארץ רוב הפעילות בשדה זה איננה בעלת צביון יהודי־עברי. ובכל זאת, הפעילות בטבע המקומי והשימוש בעברית מובילים לביטוי ראשוני ללוקליזציה, וכך למשל תל האבנים העתיק 'רוג'ם אל־הירי' מכונה כפי רבים

77 על דתות טבע עכשוויות ראו: Joanne Pearson, Richard H. Roberts and Geoffrey Samuel (eds.), *Nature Religion Today – Paganism in the Modern World*, Edinburgh University Press, Edinburgh 1998

78 Chava Weissler, 'Meanings of Shekhinah in the 'Jewish Renewal' Movement', *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies & Gender Issues* 10 (Fall 5766/2006), pp. 53-83

79 למשל: אוהד אזרחי ומרדכי גפני, מי מפחד מלילית, מודן, בן שמן 2005.

80 הרב אוהד אזרחי מדגיש מאוד את נושא המיניות המקודשת, עבודה מגדרית, הערצת תכונות נקביות והפנים הנקביות של האלוהות. גישתו נועזת במיוחד, ומטיפה בין היתר לנישואים פתוחים. הוא גם מביא מסורת חסידית שלפיה המשיח מתעכב 'משום שלא מאריכים באהבה רבה, לעורר תאוות הנקבה תחילה, בסוד הנשיקין שקודם הזיווג'. ראו עוד באתר 'הגן' בקטגוריה הרלוונטית: kabalove.org/category/articles/love

81 ירון יבלברג, 'שמאניזם, רציונליות ונשיות בישראל של תחילת האלף השלישי', עבודת מוסמך, אוניברסיטת תל אביב, תל אביב 2004.

82 Celia E. Rothenberg, 'New Age Jews: Jewish Shamanism and Jewish Yoga', *Jewish Culture and History*, 8, 3 (2006), pp. 1-21; Melissa Raphael, 'Goddess Religion, Postmodern Jewish Feminism, and the Complexity of Alternative Religious Identities', *Nova Religio – The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 1, 2 (April 1998), pp. 198-215

'סטונהנג' הישראלי', וה'קוון' (חבר מכשפות הפועל במסורת הוויקה [Wicca]) הראשון בישראל כונה 'עץ רענן'.

בין הניצנים הנוספים של הלוקליזציה בשדה זה בישראל יש לציין את פעילותו של שמואל שאול,⁸³ מנחה סדנאות ומסעות רוחניים בישראל (ומחוץ לה) ומורה ל'שמאניזם עברי'.⁸⁴ שאול פרסם בעבר טור (בשם 'עולה רגל', בירחון חיים אחרים) בעקבות מסעותיו לריפוי אדמת ארץ ישראל, בהם הוא חשף את מקומן ואת סגולותיהן של ה'צ'אקרות' לאורכה של ארץ ישראל, שהן 'מרכזים אנרגטיים' של הארץ (כמו אלו שבגוף האדם לפי המסורת ההודית). שילוב אחר הוא בין נאו-שמאניזם ובין המסורת הלוקלית: בניסיון של שמאנים ישראלים ליצור קשר עם האלוהויות הלוקליות העתיקות, ממסורת כנען,⁸⁵ או בשילוב בין מסורות שמאניות אינדיאניות ובין מסורת ישראל.⁸⁶

ו. סינקרטיזם

כפי שניכר בדוגמאות אחדות שהובאו למעלה, וכצפוי בהתאם לגישה הפרניאליסטית של הניו אייג', ניראייג'רים ישראלים משלבים לצד היהדות בודהיזם, הינדואיזם, צופיות, נצרות וכדומה, כחלק מזהותם הדתית-תרבותית. הדוגמאות לכך נעות מתקשורים (ישראלים) המעבירים מסרים ייחודיים לעם ישראל מאת ישו או אמו מרים, ועד מאמרים על פרשת השבוע המבוססים על לוחות המאיה.

השילוב עם תרבויות המזרח הרחוק, שמשמשות 'אחר משמעותי' ביותר עבור תרבות העידן החדש,⁸⁷ רווח כל כך בקרב יהודי ארצות הברית עד שזכה לכינוי ג'ובו (Jubu).⁸⁸ השילוב עם הבודהיזם מתבטא בישראל בצורות מגוונות:⁸⁹ יש המסתפקים בצמצום הזהות

83 nehara.org

84 www.neviah.co.il

85 כך בקהילת 'הרוח הגדולה' (www.shamansvision.com), שאחד ממנהיגיה חיבר ספר שמגולל היסטוריה אלטרנטיבית, פגנית, לתקופת שאול המלך: רב טרובניק, מכשפה – סיפורה של בעלת האוב מעין דור, הרוח הגדולה, מיתר 2009.

86 ראו למשל את הקישור של השמאנית אורלי נירן-יהלום את ה'אנרגיה' של החודש העברי עם זו של המסורת האינדיאנית maofm.com/?p=386.

87 Olav Hammer, *Claiming Knowledge – Strategies of Epistemology from Theosophy to the New Age*, Brill, Leiden, Boston 2001

88 בישראל התקיים פסטיבל ג'ובו בפסח 2006. דוגמה לתופעה האמריקנית היא הספר הזה: Rodger Kamenetz, *The Jew in the Lotus: A Poet's Rediscovery of Jewish identity in Buddhist India*, Jason Aronson, Northvale, NJ 1994

89 בנושא זה ראו (לפי סדר הגישות בפסקה) Daniel Stambler, 'Blades of Grass in Sidewalk: Cracks: A Narrative Study of Jewish Buddhist Teachers', PhD dissertation, Tel Aviv University, Tel Aviv 2004; לוס, 'חוויות אוניברסאליות בישראל'; ניר אלחנן (עורך), מהורו ועד כאן: הוגים ישראלים כותבים על הורו והיהדות שלהם, ראובן מס, ירושלים 2006; tomerpersico.com/2012/04/16/shama_lama_ding_dong. לדוגמה של ניסיון ישראלי לכתיבה

היהודית להקשר לאומי-משפחתי והצבת הזהות הבודהיסטית כביטוי לפן הרוחני; אחרים מנסים למצוא השראה להתחדשות יהודית רוחנית במסע להודו או לטיבט, או אף חוזרים בתשובה ומאמצים גישה פרטיקולריסטית דווקא בעקבות המגע עם הרוחניות האחרת. מלבד זה, אם נראה בניו אייג' דת בפני עצמה, יהיה אפשר לסווג תופעות גלוקליות מעצם טיבן כסינקרטיסטיות. דוגמה לכך היא 'רייקי יהודי'; בשיטה זו משמשות התורה והפרקטיקה של הרייקי (שיטת ריפוי יפנית) תוך כדי שימוש בסמלים 'יהודיים'. מכיוון שתורות ניו-אייג'יות מציגות לעתים קרובות את מקורן בתרבויות עתיקות,⁹⁰ השילוב הניו-אייג'י מצטייר למעשה בתור שילוב עם דת עתיקה אחרת. למשל, אם נחזור לדוגמה הקודמת, סביר שהרייקי היהודי ייחשב ביטוי למפגש בין היהדות לתרבות היפנית העתיקה, ולא מפגש בין היהדות לניו אייג'.

כמו במקרה של התקשור, גם סינקרטיזם המשלב יהדות נוצר לעתים בידי לא יהודים. דוגמה לכך היא ספר הידע,⁹¹ ש'הוכתב' לביולנט צ'וראק הטורקיה (המכונה מְבִלְנָה, ככינויו של הצופי הפרסי בן המאה ה-13 ג'לאל א-דין רומי) דרך ה'ערוץ' של 'אדני', ומתייחס לשילובים בין שליחותם הרוחנית של משה, ישו, מוחמד ומבלנה.

ז. מערכות עיוניות

תאוריות יהודיות ניו-אייג'יות מציגות ידע רוחני המתמקד כמעט תמיד באחד משני תחומים: היקום הפיזי או המטפיזי (קוסמולוגיה) או נפש האדם (פסיכולוגיה וכלים להתפתחות רוחנית). התורות מזוהות בדרך כלל עם מורה רוחני (או ישות) שייסד שיטה. דוגמה לוקלית מקורית היא 'לימודי חשיבה הכרתית', המכונים גם 'שיטת ימימה', על שמה של ימימה אביטל ז"ל, אישה אורתודוקסית שיוחסה לה יכולת ראיית הנסתר וקריאת מחשבות. אביטל טיפלה בפרטים ובקבוצות ולימדה פרטים וקבוצות, ולפני מותה הסמיכה מורים אחדים בשיטתה.⁹² הרב יצחק גינזבורג מפרסם ספרים ומאמרים רבים, בסיוע תלמידיו, המשלבים בין פסיכולוגיה לחסידות, ועל בסיסם אף הוקם 'בית הספר לתורת הנפש',⁹³ המכשיר מטפלים בשיטתו. יישום של תורת האניאגרם בתוך שיח יהודי אורתודוקסי נעשה בידי מרים אדהאן.⁹⁴

על קווי הדמיון והשוני בין המסורות ראו: נחום לנגנטל וניסים אמון, כשמה פגש את בודהא: שיחות על יהדות ובודהיזם (עורכת יוכי ברנדס), משכל, תל אביב 2005.

90 מריאנה רוח־מדבר, "בחזרה לגן העדן" במחשבת העידן החדש – דימויים של עבר אידיאלי בתולדות עם ישראל, בתוך: עידו תבורי (עורך), רוקדים בשדה קוצים (העידן החדש בישראל), הקיבוץ המאוחד, תל אביב 2007, עמ' 28-59.

91 www.seferhayeda.co.il

92 למשל Tsippi Kauffman, 'The Yemima. ראו: www.yemima.net; www.yemima.co.il Method as a Contemporary-Hasidic-Female Movement', in *Modern Judaism*, 32, 2 (May 2012), pp. 195-215.

93 www.torathanevash.org

94 בתוך: מרים אדהאן, מודעות: מפתח להבנה, לסובלנות ולצמיחה אישית, פלדהיים, ירושלים 2002.

דוגמה גלוקלית לתאוריה קוסמולוגית רוחנית היא סדרת התקשורים שקיבל דרור טרובניק ('דב יושב') מ'ישויות אור' לפני שנים אחדות, ובה תיאור שמונת הרקיעים וישויות המאכלסות אותם, תוך כדי ארמזים בולטים למסורות קבליות. לתורות הקוסמולוגיות נלווה פן מעשי שחורג מהפנמת התובנות – הצעות לתרגול, ליישום, להתנהגות ולסגנון חיים. דוגמה דומה היא התורות שמתוקשרות מ'קבוצת החמש' בידי זאב אבירו, שנזכר למעלה. דוגמאות נוספות הן תאוריות העוסקות בגאומטריה מקודשת תוך כדי הענקת פירושים חדשים לסמלים יהודיים וכן הסברים על ההילה והדרגה הרוחנית של הפרט הקושרים אותן לפרקטיקות הלכתיות (כגון הנחת תפילין). גם פרקטיקות רוחניות המדגישות את מקומו של הגוף – ממדיטציה עד ריפוי – זוכות למערכות תאורטיות מסבירות, ועל אלה בסעיף הבא.

ח. פרקטיקות גופנפש

הגישה ההוליסטית של העידן החדש שואפת להתייחס לגוף ולנפש כאחד. לכן ההבנה והטיפול הרווחים לתופעות פיזיות קשורים אִמית למצב הנפשי (רוחני, מנטלי, רגשי וכדומה) שהן משקפות. הרגש החיובי על הגוף – טיפוחו, בריאותו, לימוד צפונותיו – משתלב בעיסוק הרב בפרקטיקות פיזיות הנושאות משמעות רוחנית. בריאות גופנית מסמלת בעיני ניו־אייג'רים מעלה רוחנית, וריפוי מסמל גאולה. לכן אכליל בסעיף זה פרקטיקות שמיועדות לחוויות רוחניות, לריפוי ולאורח חיים בריא ו'נכון', ובהן מדיטציה, אמנויות לחימה, תרופות 'טבעיות' ושיאצו. פרקטיקות גופנפש כאלה זוכות גם ל'ג'ור', המבקש לזהותן כבעלות מקור יהודי או להציע להן גרסה יהודית.

נתחיל בהדגמה מתחום החוויה הדתית. ספרים וסדנאות שונים מלמדים מדיטציות יהודיות: כתבי הרב אריה קפלן שתורגמו מאנגלית מספקים שלל גישות יהודיות למדיטציה,⁹⁵ הרב ד"ר נתן אופיר מציע סדנאות למדיטציה יהודית,⁹⁶ מורים שונים מלמדים פרקטיקות מדיטטיביות הנסמכות על תורות רב נחמן מברסלב, ועוד. בין עשרות שיטות היוגה הנפוצות בעולם כיום אפשר למצוא גם כמה שיטות 'יהודיות' (שמדגימות כמובן מפגש סינקרטיסטי עם תורה אסייתית), כגון 'אלף-בית יוגה', 'אופנים', 'יוגה תורנית'.⁹⁷ דוגמאות אחרות הן מתחום הריפוי. שיטות ריפוי יהודיות ניו־אייג'יות שימשו בעולם הניו אייג' היהודי בתפוצות,⁹⁸ וגם תופעות גלוקליות כאלה מתרבות. למשל, 'אחלמה –

95 למשל: אריה קפלן, מדיטציה ויהדות: מדריך מעשי, חכמת הלב, תל אביב 1998.

96 www.jewishmeditation.org.il

97 Celia E. Rothenberg, 'Jewish Yoga – Experiencing Flexible, Sacred, and Jewish Bodies', *Nova Religion: The Journal of Alternative and Emergent Religions*, 10, 2 (2006), pp. 57-74

98 ראו למשל: Celia E. Rothenberg, 'Hebrew Healing: Jewish Authenticity and Religious Healing in Canada', *Journal of Contemporary Religion*, 21, 2 (May 2006), pp. 163-182

מכללה לרפואה שלמה על-פי חכמת הקבלה⁹⁹ נוסדה בידי הרב אליהו עזרד, שחוה הארה בקליפורניה ופיתח שיטות רוחניות ותרפויטיות שונות – שיאצו קבלי, טאי צ'י קבלי, הילינג קבלי, הכנה רוחנית ללידה, פסיכותרפיה רוחנית באמצעות שחזור גלגולים, ריפוי בשופר, התבוננות יהודית ועוד. 'אילמה – מכללה לרפואה משלימה ברוח היהדות'¹⁰⁰ (הממוקמת ביישוב 'אור הגנוז') נוסדה על ידי הרב יובל הכהן אשרוב, ומשלבת בין הוראת פרקטיקות מזרח-אסייתיות למחשבה יהודית. ב'מכללת לוסקי – המכללה ההוליסטית הפתוחה'¹⁰¹ לומדים את שיטת החינוך-הטיפול שפיתח דני לוסקי על סמך ספר יצירה, המציעה 'רפואה משולבת דרך 32 האינטליגנציות בשילוב אומנויות'. הלימודים במכללה כוללים דיקור, הילינג אנרגטי, פסיכודרמה ופרחי באך – תוך כדי קישורם לספר יצירה. דבורה אור חיה (קרולינה-חזן), המגדירה את עצמה 'קבליסטית', ייסדה את 'הילינג יהודי אור החיים', ומתקשרת עם 'הבורא'. היא ייסדה את 'בית אושר' ומסמיכה שם מטפלים בהילינג קבלי לשיטה שפיתחה ל'הילינג יהודי', וכן 'קואצ'ינג יהודי-קבלי', כלים לעשיית כסף לפי הקבלה, ועוד. דודי אדלר, שעסק בשיטות ניר-אייג'יות שונות (ראיית הילות, דמיון מורדך ועוד) וברפואה אלטרנטיבית (רפלקסולוגיה, רייקי, איור ודה ועוד), פיתח ומלמד את שיטת 'הילינג האחד'¹⁰², שהוא מגדיר 'הילינג יהודי נעים ורב-עצמה'. כאמור למעלה, לא לחינם בתיאור זה לא תמיד ברור איזה מהפעילים אורתודוקסי ואיזה 'חילוני'.

ט. ייעוץ רוחני

להבדיל מהקבוצה הקודמת שהוזכרה, שמוקדה פיזי, אפשר לזהות תופעות שהמוקד שלהן הוא היבטים קוגניטיביים והתנהגותיים שונים¹⁰³ – מערכות יחסים, דפוסי התנהגות, הישגים וכישלונות במסלול החיים וכולי. שיטות לוקליות של ייעוץ ניר-אייג'י כוללות נומרולוגיה, 'שחזור גלגולים', קריאת הילות ופתיחה בקלפים. רוב היועצים הם בעלי מסלול הכשרה אקלקטי, וכמה מהם פיתחו שיטה ייחודית משלהם בהשראת השיטות השונות שלמדו.

לדוגמה, מרכז 'כוונה! אימון יהודי לתוצאות'¹⁰⁴ מציע לתלמידיו 'מסע רוחני' לקראת 'מימוש הפוטנציאל החבוי בהם' ורכישת 'מיומנויות אימון', והכול 'בגישה יהודית'. 'שיטת המגירות' פותחה בידי סילביה דהארי, ונשענת על סידור מגירה בביתה של ה'מטופלת' כדי לעסוק בהתפתחות ובטיפול אישיים (וקבוצתיים). הטכניקה כוללת ניסוח של משפט פנייה

www.achlama.net 99

www.elima.org.il 100

Lousky.co.il 101

www.metaplim.co.il/a.asp?p=22467 102

103 בשל האופי ההוליסטי של הטיפול הניר-אייג'י קשה לעתים לקבוע אם הילר או יועצת מסוימים שייכים לקבוצת גופנפש או לייעוץ הרוחני.

www.kavana.co.il 104

אישי לאלוהים. דוגמה אחרת היא נתנאלה מגר,¹⁰⁵ המציעה 'אימון אישי רוחני' שמלווה אנשים 'בדרך אל עצמם'. היא מגדירה את עצמה 'תלמידה נצחית להתפתחות רוחנית על-פי התפיסה הקבלית וחכמת ישראל', ומציעה ייעוץ בשיטות שונות: 'באמצעות עץ-החיים, נומרולוגיה אוניברסלית ויהודית, ובכלים נוספים של העידן החדש'. היא חוקרת את 'כוח האותיות לריפוי', ופיתחה שיטת טיפול ייחודית – 'אור האחד', העוסקת ב'תודעת אנרגיית הבורא, ומבוססת על 'ידע עתיק בשילוב ידע של העידן החדש'. השיטה היא 'עבודה אנרגטית ממוקדת, לטיהור חותמים פסיכו-אנרגטיים, בשילוב תהליכי מודעות לשינוי דפוסיים. כל זאת בשילוב גאומטריות מקודשות, תדרי אותיות הקודש' ועוד.

י. אמנות ו'תשמישי קדושה'

בזירה הרוחנית האטרנטיבית, ליצירתיות ולאמנות חשיבות עליונה, והן משתלבות בתפיסה של מימוש עצמי, ובשאיפה לביטוי יצירתי ולהתנסויות שאינן שכליות. במפגש שבין רוחניות הניו אייג' ליהדות הישראלית נוצרת אמנות רוחנית-יהודית חדשה, בתחומים מוזיקה, תאטרון, כתיבה, ציור וכו' – הן על ידי אמנים מקצועיים והן על ידי הקהל הרוחני הרחב המעודד להתנסויות יצירתיות.¹⁰⁶

כדוגמאות ליצירה בתחום המוזיקה אפשר לציין הרכבים רבים בזירת הניו אייג' הישראלית (כגון 'דיוואן הלב', 'להקת 'שבע') המבצעים שירים המעצבים ליטורגיה יהודית ברוח הניו אייג'. לעתים קרובות הסגנון האמנותי הוא מוזיקת עולם, אגב שילוב בין מקצבים ערביים, מערביים ו'שבטיים'.¹⁰⁷ בתחום הכתיבה היוצרת אפשר למצוא שירה ופרוזה ניר-אייג'יות גלוקליות. דוגמה לפרוזה היא ספרו רב-המכר של גבי ניצן באדולפינה, שיש בו היבט ישראלי מובהק. בתחום הציור יש לציין את עבודותיה של חנה עליזה עומר,¹⁰⁸ אמנית שבהשראת חזונו של ד"ר יצחק חיותמן יצרה סדרה הנותנת ביטוי למקורות ה'תרבותיים יהודיים', מתוך מטרה לקרב בין 'ירושלים של מטה' לזו של מעלה. אמנית אחרת – אורנה בן-שושן¹⁰⁹ – מצוירת דימויים הקשורים למסורות קבליות (שהיא מקבלת במעין תקשור), ויוצרת מהם מארזים של קלפים, קמעות וכלי דיבינציה. בתחום הצורפות – שלל תכשיטים ישראליים מקוריים משלבים בין מסורות קבליות ובין תרבות הניו אייג', כגון תליונים שיש בהם צירופי אותיות מקודשים ותמצית פרחי באך או תכשיטים הנושאים צורות גאומטריות מקודשות שונות.

105 www.nariya-center.com

106 על המפגש היהודי-ניו-אייג'י בארצות הברית ראו: Chava Weissler, "Art is Spirituality!": Practice, Play, and Experiential Learning in the Jewish Renewal Movement', *Material Religion: The Journal of Objects, Art and Belief*, 3, 3 (2007), pp. 354-379

107 וראו דוגמאות גם במחקרו של ליכוביץ', "מסורתיים רוחניים" בישראל'.

108 www.ein-hod.org/artist.asp?GalleryID=60

109 www.kabbalahinsights.com

ההיבט החומרי של האמנות (כגון ציור וצורפות) מוביל ליצירת שדה חדש של 'תשמישי קדושה', משני סוגים. האחד הוא כלי קודש מסורתיים המעוצבים מחדש בסגנון אמנותי ניו־אייג', כגון פמוטות או כיפות.¹¹⁰ הסוג האחר הוא יצירת כלי קודש חדשים, המשמשים לפרקטיקות רוחניות בסגנון ניו־אייג', עם גוון לוקלי כלשהו. דוגמה מרכזית היא וריאציות לוקליות על קלפי הטארוט, כגון 'קלפי 72 השמות', 'קלפי המלך שלמה', 'קלפי פלא עליון', 'קלפים פתוחים', ערכת משחק 'אימון משה' ועוד רבים. בתווך שבין חפצי הקודש המסורתיים לחפצי הקודש הניו־אייג'יים אפשר לכלול חפצים שהיו קיימים בגרסה מסורתית או עממית (אך לא 'ממסדית'), וזוכים לתרגום ניו־אייג'. דוגמאות לכך הן קמעות ומים מקודשים (או 'אנרגטיים').¹¹¹

סיכום: מאפיינים, מגמות והשלכות של הניו אייג' היהודי־ישראלי

הסקירה שלמעלה מרגימה את אי־הסדר שבשדה הניו אייג' היהודי־ישראלי, וכמובן איני מתיימרת למצות את השדה בסקירה זו. מטרתי היא לטפח אינטואיציה ראשונית בנוגע לאופי השדה, הרגשה של המגוון, ההיקף, הנושאים, היצירתיות וההעזה. בעקבות התמונה הראשונית הזו אבקש לעמוד על מאפייני השדה, מגמות מרכזיות שמתגלות בו, מאפיינים רעיוניים, סוציולוגיים וצורניים שלו, והפוטנציאל המצטייר בנוגע למה שאינו חלק מן השדה העכשווי, כלומר במישור סינכרוני, ההקשר הרחב יותר התרבותי־ישראלי, או במישור דיאכרוני, כיווני התפתחות עתידיים.

א. מאפייני הזירה הגלוקלית והאקזוטיזציה של היהדות

הניו אייג' הישראלי מקבל ללא ספק את השראתו מהרוחניות הגלובלית. הוא דומה לה דמיון רב, והדבר ניכר גם בכיטויים הגלוקליים ביותר שלו. מערך הרעיונות והאמונות הניו־אייג' מתבטא דרך השפה והתרבות היהודית־ישראליות. כך למשל אנו מוצאים בשדה הניו אייג' הישראלי – וגם בגלובלי – העצמה של הפרט, מטכניקות לשיפור עצמי (קואצ'ינג, מדיטציה וכולי) עד האלהת העצמי. טקסטים, פרקטיקות, ערכים וסלוגנים ממסורת ישראל מעניקים לתופעות ניו־אייג'יות מובהקות אלה גוון גלוקלי. כך למשל באחד הפסטיבלים הניו־אייג'יים השתתפתי במעגל שירה מקודשת, ובו הסביר אחד ממוביליו את הפיסוק ה'נכון' של הפסוק 'לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים' (תהלים נא יב) – ה'לב' הוא נמען הפנייה (ולא אלוהים), ו'אלוהים' הוא המושא הישיר במשפט (ולא הלב), ולפיכך הבריאה מיוחסת ללב הפרטי. הטיות או פרשנויות ניו־אייג'יות של מסורת ישראל ברוח זו

110 על התופעה המקבילה בארצות הברית ראו: Ariel (note 25 above), pp. 145-146.

111 על חפצי קודש מסורתיים וניו־אייג'יים בישראל ראו גם: Nurit Zaidman, 'Commercialization of Religious Objects: A Comparison between Traditional and New Age Religions', *Social Compass* 50, 3 (2003), pp. 345-360.

מובילות להטמעה 'אורגנית' של מכלול הערכים הרוחניים האלטרנטיביים ביהדות: הערצת הנשיות והטבע, התעניינות במיניות, תפיסה הוליסטית של גופנפש ודגש על ריפוי, אימוץ גישה חיובית, טכניקות לתקשורת, עניין במערכות יחסים, כלים פסיכותרפויטיים-רוחניים ועוד.

השאלה המתעוררת בנוגע לשילוב בין הניו אייג' ובין מסורות יהודיות היא מידת האוטנטיות הנחווית בשיח האמי כלפי חידושים אלה – במילים אחרות: עד כמה יהודים-ישראלים מרגישים נוח עם סממנים יהודיים המבוטאים בהקשר ניו-אייג'י? עד כמה הדבר נחשב בעיניהם יהודי 'באמת'? גם אם יש מי שרואים בתופעות הניו אייג' היהודי שילוב מגוחך המעורר בהם התנגדות, ניכר כי בשיח האמי יש ניכוס גובר של היהדות ונינוחות רבה ביחס לניכוס זה. כך, באותו מרחב ש'חילונים' והדיוטות דתיים נטו עד כה לשאת עיניים אל הרב ה'מומחה' ו'ליישר קו' עם נרטיב-על מקובל, הרגשת הביטחון העצמי גוברת בנוגע לפרשנות החדשנית, להבנה האחרת של היהדות ובנוגע למקור הסמכות הראוי לפירוש המסורת. ביטחון עצמי זה מאפשר לניו-אייג'רים המקומיים להיענות להיצע של שילובים נועזים וחדשניים בשדה, ואף דוחף אותם למצוא תעצומות של יצירתיות בתוכם במפגשם האישי עם היהדות. הנתק בין הזהות הדתית-לאומית היהודית ובין פעילות ומשמעות רוחנית ניו-אייג'ית, שהיה נוכח בראשית הופעתו של הניו אייג' בישראל, הולך ומתאחה.

מה שמאפשר לאותם יהודים ישראלים לשוב אל היהדות ולמצוא בה את התכנים הרוחניים שהם מזדהים אתם הוא תהליך של אקזוטיזציה, הזרה, הפיכה לדבר-מה אחר ולא מוכר, מסקרן, מושך ומסתורי. אולי באירוניה, דווקא ככל שתופעות נתפסות 'אחרות', 'אלטרנטיביות', 'שונות' מהיהדות המקובלת, כן הן מסוגלות ליצור חיבור רגשי אותנטי עבורם.¹¹² כדי להתרגש מהיהדות, על הישראלים הניו-אייג'יים להתגרש ממנה תחילה; כדי להזדהות אתה, להרגיש שהיא רלוונטית – עליהם להרגיש שזו אינה היהדות הרגילה, זו שהם מכירים, אלא משהו אקזוטי, אחר, אחר כל כך עד שיחושו כי הוא בדיוק מה שהם מכירים מתרבות הניו אייג'. וכך, מי שמשה 'רבנו' אינו סמכות עבורו יוכל להתייחס ביראת כבוד לתקשור ממשה 'המאסטר הקדוש'; מי שמשמעממת בבית הכנסת ואינה מזדהה עם מילות התפילה יכולה לבטא בכל לבה פסוק אחד חוזר כשהוא מוצג כ'צ'אנטינג' או 'מנטרה'; מי שסלדה מרעיון טומאת הנידה, המרחיקה נשים מהחברה הכללית וכמובן מהמקדש, תוכל 'להתחבר' להלכות ומנהגים מעין אלה ולהקפיד עליהם ברצון. האישה תוצג כ'מקדש' בעצמה או תוזמן אחר כבוד ל'אוהל האדום' עם נשים נידות אחרות;¹¹³ מי שלא התעניין מעולם בהנחת תפילין או בנישוק מזוזה יכול לעסוק בהם בנינוחות אם הם ייקשרו לאָאורה, לנקודות אקופונקטורה או לזרימת צ'י לפי תורת

112 מעניין להשוות (או להנגיד) זאת לחוויית האוטנטיות בניסיונות להתחבר ליהדות בזירה ניו-אייג'ית בקנדה: Rothenberg (note 98 above)

113 דוגמה לפרשנות מעצימה של הלכות נידה, ברוח הניו אייג', ראו: <http://goo.gl/XoZsme>

הפנג שווי. בפרפרזה על המימרה החסידית 'ירידה צורך עליה', אפשר לתאר את תהליך האקזוטיזציה של היהדות – ריחוק צורך התקרבות. לתהליכים אלה יש ביטוי בולט במיוחד באותם אמונות, ערכים ומיתוסים ניו־אייג'יים הנוגעים למסורות דתיות ולגבולות לאומיים. הזירה הלוקלית מאמצת לחלוטין את הגישה הפרניאליסטית של הניו אייג', אולם בעבר היתה התוצאה אדישות כלפי היהדות (באשר כל הדתות שוות ערך), או עוינות כלפיה (בשל היותה עיוות של הדת המקורית האמתית), ואילו בשנים האחרונות ניכרת צמיחה מרשימה של גישה אמפתית ליהדות המובילה לאימוץ, מתוך פרספקטיבה פרניאליסטית. בשל כך נוצר מגוון רחב של פתרונות תרבותיים המתמודדים עם הצורך ליישב בין הפרטיקולריות היהודית ובין הגישה הפרניאליסטית. פתרון רווח אחד הוא התעניינות בתורות המזרח כדי להשלים או לפרש מחדש את היהדות. פתרון אחר הוא העצמה של עקרונות מסורתיים (כחופש הבחירה של הפרט או תרבות המחלוקת), המציגה את היהדות כדת גמישה ופלורליסטית במהותה, שרק סילופה יביא להצגתה כפוסלת דתות אחרות, כמכתיבה אמת מוחלטת אחת או כמפרטת מרשם מחייב ואחיד של התנהגות.

למעשה, מה שהמזרח הרחוק משמש עבור הניו אייג' הגלובלי,¹¹⁴ היהדות משמשת עבור הזירה הגלוקלית¹¹⁵ – זהו 'אחר משמעותי' שמאפשר להזדהות אתו בעיצוב זהות רוחנית חדשה עם עומק היסטורי מדומיין.¹¹⁶ אבל לצורך הפיכת היהדות ל'אחר משמעותי' כזה יש צורך בהזרה; רק האפשרות לדמיין יהדות אחרת שעולה בקנה אחד עם המיתוס הפרניאלי ורק האפשרות לחוות זרות כלפי היהדות המתגלה מחדש במפתיע כניו־אייג'ית מעניקות לאופציה היהודית רלוונטיות. המצאת המסורת היהודית מאפשרת לניו־אייג'רים הישראלים לנכס אותה מחדש בהתרגשות, להתעניין בה, על דרך החיוב, מתוך הזדהות מלאה, תוך כדי עקיפת הסטנדרט הממסדי־דתי מצד אחד והסלידה החילונית הרווחת מצד אחר. היהדות, בדמיון התאולוגי של הניו אייג', היא מרחב לא מופר, 'לא מה שחשבתם', שיש מקום להעמיק חקור לתוכו – במסורות עתיקות 'עבריות', בתורות הסוד הקבליות, בזרמים נועזים שבחסידות ובמסרים המגיעים בהתגלויות חדשות (כגון תקשור).

דוגמה לכך אפשר להביא דווקא מן הסרט 'צופן משה', סרט מהזירה הניו־אייג'ית הגלובלית, המגלה את הצופן שנמסר למשה במעמד הסנה: 'אהיה אשר אהיה' (ובשפת הסרט: I am that I am); סוד הצופן נלמד מהפיסוק ה'נכון', הנסתר והאבוד של פסוק זה: I am that, I am! – שפירושו כי אלוהים מתגלה בכל חלקי הבריאה (that), כל חלקי הבריאה שזורים זה בזה, וכך כולנו למעשה אחד. משה מעוצב בסיפור זה כנושא מסר סודי שעָן, מסר תאולוגי אימננטי, החותר תחת המסורת הדתית הממסדית־טרנסצנדנטית, והסרט כולו מעוצב כהמשך לסרט 'הסוד'. היהדות נעשית סקסית. כך

114 ראו למשל: Hanegraaff, *New Age Religion and Western Culture*, p. 517

115 ראו: מריאנה רוח־מדבר, 'הורו של מעלה ו(י)הורים ישראלים' (ברפוס).

116 הנ"ל (לעיל הערה 90).

ניו-אייג'רים ישראלים יכולים להרגיש נוח עם דברי אלוהים שנמסרו בכתבי הקודש וזקוקים לפענוח ניו-אייג'י (של התחביר בפסוקים מתורגמים לאנגלית) שהוא בעיניהם היהדות 'האמתית'.

ההפרדה האנליטית שערכתי למעלה בין ערכים ניו-אייג'יים כלליים ובין קבוצת הערכים המתייחסת לדת או ללאום כמובן איננה מתפקדת במציאות. ראוי לראות בתרבות הניו אייג' תרבות בעלת 'רשת רעיונית',¹¹⁷ שכל הרעיונות, הערכים והמושגים בה אחוזים זה בזה בקשרים אסוציאטיביים חזקים. כך למשל הדגש על טבע – שהוא לכאורה ערך כללי שאינו קשור ישירות לדת או ללאום – עשוי לשמש עבור התופעות הגלוקליות כלי מתבקש לביטוי של פרניאליזם יהודי, למשל כשמדובר על מחזור הלבנה בהקשר שמאני יהודי כאחד.

מלבד הפן הרעיוני, יש לציין כי הדגש הפרקטי והאקסטטי האופייני לנו אייג' מעצים את החוויה האותנטית של היהדות ועושה אותה ביצוע ממשי אלטרנטיבי, ולא רק ויכוח או הצעה תאורטיים. האופי ההתנסותי של הניו אייג' הוא שדוחף את הרעיונות ההיפותטיים על אותה יהדות מדומיינת אידאלית למישור המימוש; החיפוש אחר חוויות אקסטטיות¹¹⁸ בשילוב עם הגישה המעשית, ה'כאן ועכשיו' של הניו אייג', אלה ואחרים עשו את החיבור בין ניו אייג' ליהדות למציאות ממשית ההולכת ומתרחבת בזירה הישראלית.

ב. קטגוריות חדשות, מפה חדשה

נקל להבין כיצד השיח הרוחני הזה, כשיח יצירתי וחדשני – שמתאפיין בפרניאליזם, בחשיבה חיובית, בחזון של שלום כולל ביקום וכולי – איננו הולם עוד קטגוריות וחלוקות מקובלות בשיח הישראלי. כשפרויקט תרבותי חותר ליהדות 'אמתית' או 'אותנטית' באמצעות יצירה רוחנית, בעלת היבטים פרקטיים יום-יומיים וגם ערכיים ותאורטיים, וכשהללו מהדהדים את השיח הליברלי-המערבי-האוניברסלי בשפה דתית (דהיינו השיח הרוחני הניו-אייג'י) – הקטגוריות 'דתי' ו'חילוני' אינן מועילות לאבחון ולניתוח של התופעה.

כפרשנית של תרבות הניו אייג', בעבודת שדה אני מתקשה להתאים קטגוריות של זהות לאינפורמנטים, וגם כשהם מתבקשים לזהות את עצמם הם נוטים ליצור קטגוריה חלופית ('עובד אור', 'מחפש', 'חי-דתי', 'הולך בדרך' וכולי) או דווקא דבקים בקטגוריה המקובלת עבורם באופן שמעצים את הקושי ('חילוני' שמאמין באלוהים ומקיים מצוות, 'דתי' שמתפלל במקדש פגני הינדואי, וכולי). הטשטוש שכבר הצביעו עליו חוקרים ואישי ציבור בין זהויות דתיות בישראל,¹¹⁹ בין כאידאולוגיה בין בהצעות אנליטיות שונות, נעשה מציאות של ממש בזירה הניו-אייג'ית. כששאלות ה'כשרות' העיקריות

117 הנ"ל, 'תרבות העידן החדש בישראל'.

118 שאפשר גם לראותו בהקשר לתרבות הצריכה. ראו: Zygmunt Bauman, 'Postmodern Religion?', in: Paul Heelas (ed. with the assistance of David Martin and Paul Morris), *Religion, Modernity and Postmodernity*, Blackwell Publishers, Oxford 1998, pp. 55-78

119 למשל: יונה וגורמן, מערכולת הזהויות.

בסעודות ניו־אייג'יות קהילתיות הן אם המנה טבעונית או נטולת גלוטן או אם הכלים רב־פעמיים או מתכלים – אין ספק שקשה לסווג את האוכלים ואת מניעיהם 'דתיים' או 'חילוניים'.

למרות היותו של השיח הניו־אייג'י שיח רוחני, אין לו עניין ברכיבים השגורים בשיח הישראלי המקביל – מקיימת מצוות או לא, שומר מסורת, מאמין בתורה מן השמים ובעולם הבא וכולי. במקומם, יש דגש על שאלות 'דליגיזיות'¹²⁰ שמאפיינות את הטיפוס ה'רוחני, אבל לא דתי'¹²¹ – השבת הקסם ליום־יום, דגש על אווירה ועל חוויה, משמעות החיים, סגנון חיים, התפתחות אישית, הרגשת שלמות והרמוניה, ריפוי, מערכות יחסים, יחס לפנ ה'נשי' וכולי. סוגיות חדשות, כגון סגנון חיים או פרקטיקות למימוש עצמי, טומנות בחובן תחליף שהולך ומתהווה לחלוקה הישנה לפי אבן הבוחן ההלכתית; ה'מעגל' או ה'שבט' (המתהווים בכל אירוע והקשר מחדש) עשויים לשמש תחליף לקהילת בית הכנסת; התקשור עשוי להיות שכבה נוספת לגיטימית בתל המרובד של פרשנות מסורתית (ניכר כי הקטגוריות החדשות אינן – או עדיין אינן – מגובשות בכירור, אלא שומרות בינתיים על עמימות ועל חתרנות מתמידות). בכל זאת, למרות האפשרות להצביע על הקבלות ועל תחליפים בין הזירה הגלוקלית ובין השיח היהודי־אורתודוקסי הקונבנציונלי, התובנה החשובה היא שמדובר בניסיונות ליצור תרגום בין שתי מערכות שבמידה רבה הן אינקומנסורביליות.

האופי האוניברסליסטי של הניו אייג' מביא אף לחתירה תחת גבולות היהדות: לא רק גבולות פנימיים בין תתי־קבוצות ביהדות הישראלית אלא אף גבולות בין היהודי ללא יהודי.¹²² היצירתיות הנועזת של הניו אייג' אשר למהות היהדות, לליבתה ולגבולותיה מביאה לשיא חריף את השאלה בנוגע למשמעות של היות יהודי: מי יהודי? מה יהודי? לשם מה? כיצד? האוניברסליזם הניו־אייג'י הוביל זה לא כבר לבחירה רווחת באדישות כלפי היהדות, ואילו כיום ניכר מגוון תשובות יצירתיות לשאלת ייחודה של היהדות בתפיסה רוחנית אוניברסליסטית;¹²³ מגוון זה מייצר למעשה מסלולים אפשריים חדשים במפת דרכים חדשה של היהדות(י)ת הישראלית(ו)ת בעידן החדש.

ג. הפוטנציאל

אופיו הלא ממוסד של הניו אייג' כרוחניות הצומחת 'מלמטה' מגביר את סיכוייו להשפיע בזירות שונות – בריאות, חינוך, אמנות וכולי. מחד גיסא – הדבר מביא לצמיחה מתמדת של הניו אייג', ומאידך גיסא – הוא מביא לשחיקה בזיהוי הניו אייג' כתופעה אידיאליסטית. ככל שהניו אייג' נעשה נוכח בכול, כן קשה יותר להצביע על נוכחותו

120 קלין אורון ורוח־מדבר (לעיל הערה 2); שלג, מעברי ישן ליהודי חדש.

121 Heelas, *Spiritual Revolution*

122 בהקשר הישראלי, לעתים קרובות גבול זה משליך על שאלות פוליטיות של גבולות בין יהודים לפלסטינים.

123 שהעיסוק בהן חורג מגבולות מאמר זה, ואני מקווה לעסוק בכך במאמר נפרד.

באתר מסוים או על השפעתו על נושא מסוים. תופעות שבעבר זוהו בלעדית ובכירור כניו אייג' נעשו עם השנים נורמטיביות¹²⁴ – משתיית מים 'טהורים' (או על דרך השלילה, דאגה מזיהום המים) עד פרקטיקות ליצירת שלוה (או על דרך השלילה, הפחתת 'סטרס'), מקואצ'ינג עד לידה 'טבעית' וכולי. בשנים האחרונות הניו אייג' אינו מייצג שוליים סהרוריים ולא תרבות נגד;¹²⁵ זוהי אופציה שנעשתה לגיטימית, נורמטיבית ואף יוקרתית. רוחניות זו השתנתה מאלטרנטיבית לממסדית במידה רבה, אלא שככל שהיא מתמסדת, כן היא נעשית שקופה יותר וקשה לזיהוי.¹²⁶ יתר על כן, בתהליך השתלבותו של הניו אייג' בממסדים בשדות שונים, אופציות מסוימות בתוכו מתחזקות, ואחרות נחלשות – האופי האזוטרי יותר נוטה להידחק לטובת שיח רב-משמעי, 'הומניסטי' ו'מחולף'.¹²⁷ ימים יגידו כיצד ישפיע תהליך זה על השדה הגלוקלי של ניו אייג' יהודי בישראל.

תהליך זה מתעל את התפיסות הרוחניות היהודיות החדשות אל מעבר לזירה הניו-אייג'ית, לכל שדרות החברה הישראלית, תוך כדי הסתייעות בשני ההיבטים שנזכרו – ראשית, מבחינה ארגונית, היעדר תווית שיוך מוצהרת ואופי ההתארגנות מביאים לחלחול הניו אייג' במגוון מגזרים, ממסדים ושדות. שנית, מבחינה תוכנית, בהגיע ההיגיון הניו-אייג' היהודי לאתר, הוא מתקבל בקלות בזכות האימוץ ההולך ומתפשט של ערכים ניו-אייג'יים בזרם המרכזי.¹²⁸ כך גם תופעות שאינן מצטיינות מבחינה כמותית עשויות בזכות התאמה איכותית לזכות בקלות בהתקבלות נרחבת (זו תשליך בתורה על ההיבט הכמותי).

אחרית דבר: עבר, הווה, עתיד

'היונים החופשיים' של הניו אייג' נעים בזירות שונות בחופשויות ויוצרים מיוזגים בלי לעורר חשד או התנגדות. הדבר מחולל שינוי במגוון שדות – זהויות דתיות, מגזרים שונים, סוגות ספרותיות שונות, מוצרים ואירועים שונים, אתרים וממסדים שונים. בסקירה

124 ראו למשל: רמי הסמן, "העידן החדש" של הצרכן האלטרנטיבי, אותות – ירחון לפרסום, שיווק ותקשורת המונים 187 (ינואר 1996), עמ' 8-10, 26-28 (המחקר מתאר בסוף שנות התשעים את התרחבות מגזר 'הצרכן האלטרנטיבי', המחפש חליטות תה ומים מינרליים. עניין זה נהיה נורמטיבי לחלוטין שנים אחדות אחרי פרסום זה).

125 עדיין אפשר לראות בו ממד של תרבות ביקורת, אבל לא כאן המקום להרחיב בנושא. ראו גם את ההפניות המובאות לעיל בהערה 22.

126 ראו גם: Heelas, *The New Age Movement*, p. 90ff.

127 לעניין זה ראו גם לעיל הערה 22, וכן למשל בתוך: Ruah-Midbar & Zaidman (note 31 above); Marianna Ruah-Midbar, "It's a Game Everybody's already Playing" – Secularized and Spiritualized Versions of the Creating-our-Reality Theme in the Alternative Spirituality Discourse' (forthcoming).

128 על תהליכי 'חלחול' ו'הידבקות' בין תרבות העידן החדש ובין הזרם המרכזי, על פי מודל הרשתות, ראו: רוח-מדבר, 'תרבות העידן החדש בישראל', עמ' 303-313.

שהוצגה במאמר זה הצבעתי על תופעות שעדיין מזוהות בכירור כניו־אייג'יות, כחריגות; אבל ככל שהזמן נוקף, כן ההיגיון שייצר אותן שולח זרועות לתוך מרחבים שונים, מטשטש עוד ועוד גבולות, מעצב עוד ועוד תוצרים תרבותיים, אוצל עוד ועוד מרוחו להבנת תופעות קיימות, והחריגות של תופעות אלה מיטשטשת והולכת. כך הניו אייג' הגלוקלי מציב את עצמו כתרחיש אפשרי של היהדות הישראלית בעתיד הקרוב,¹²⁹ ובמובן זה העיון בו ובמגמת ההתחדשות היהודית שהוא מחולל קורע חרך הצצה לעתיד הישראלי־יהודי. מחקרים קודמים ניסו לעמוד על מידת הגלוקליות של הניו אייג' הישראלי,¹³⁰ לעמוד על הבדלים בין הגלוקליות של הניו אייג' בישראל לגלוקליות במדינות אחרות,¹³¹ לברר כיצד חמק מעינו של השיח הציבורי והאקדמי בישראל השדה הגלוקלי המשגשג והמתרחב של יהדות ניו־אייג'ית.¹³² במאמר זה ביקשתי לאפיין את השדה הגלוקלי הזה ולהצביע על קווי המתאר שלו ושל המפה המתהווה שהוא משתתף בעיצובה. מטרת הסקירה היתה עריכת היכרות עם ההיגיון שבאמצעותו הניו אייג' הישראלי מבין את המציאות, עם יסודות הטור והטמא של תרבות רוחנית זו, עם השאלות המרכזיות שהיא עוסקת בהן ועם התשובות החדשות שהיא מציעה. התמונה הראשונית שהסקירה למעלה מספקת נועדה ליצור בסיס אינטואיטיבי לדיון במגמות ובמאפיינים מרכזיים של הניו אייג' הישראלי, ומכאן – להצביע על כיוונים פוטנציאליים שהזוהות היהודית־ישראלית עשויה להתפתח בהם, לפי השתנות יחסי הכוח במגרש המשחקים היהודי־ישראלי של מסורת ואוטנטיות. קבוצה מתרחבת והולכת רואה ביהדות הניו־אייג'ית המשכיות טבעית, אותנטית ורצויה של המסורת היהודית, שסטתה בעיניה ממסלול ההתחדשות המתמדת שלה, מהחיבור שלה למקור, לעיקר, לרוח החיה שפעפה בה בעבר הרחוק. לתפיסה חדשה זו של היהדות יש השלכות של ממש על סוגיות רבות: פלורליזם בתוך היהדות, מקור הסמכות, אליטות ותפקידן בנוגע ליצירתיות דתית, הבדלים וקשרים בין קבוצות יהודיות (ולא יהודיות), הפרטיקולריות היהודית, זיכרון והיסטוריוגרפיה,¹³³ ועוד. מסורת נמצאת בתהליך מתמיד של המצאה מחדש, ובמאמר זה התוודענו לאחת הזירות שהיהדות מתעצבת בהן מחדש בימינו, לעוד יוכל בנהר ההתפתחויות של המסורת היהודית. כאמור, קצב הצמיחה של שדה זה מרמז כי הוא מספק הצצה אל עתידה¹³⁴ של קבוצה מתרחבת בציבור הישראלי. כך, לאחר שבשנים האחרונות אותגרו ונשחקו גבולות הנחלות בין 'שבטי' ישראל, משורטט והולך תוואי חדש על פי גדרות והגדרות אחרות, המעצבות מפת עידן חדש של יהודי(ות) ישראל(י)ות.

129 ראו שם, עמ' 5-6.

130 Ruah-Midbar & Klin Oron (note 33 above)

131 Zaidman (note 37 above)

132 Ruah-Midbar (note 1 above)

133 רוח־מדבר (לעיל הערה 90).

134 אשר להערכות אלה ראו את המודל המתואר בתוך: רוח־מדבר, 'תרבות העידן החדש בישראל', עמ' 289-298, 303-317, וראו גם: Grace Davie, Paul Heelas & Linda Woodhead (eds.), *Predicting Religion – Christian, Secular and Alternative Futures*, Ashgate, Aldershot, UK and Burlington, VT 2003